

ADATOK EGY BARÁTSÁG TÖRTÉNETÉHEZ Bálint Sándor és Scheiber Sándor egymáshoz írt levelei 1948–1978

A forrásanyag mindössze 33 levél és egy névjegykártya (még 1948-ból) Bálint Sándortól Scheiber Sándorhoz¹, amit az MTA Könyvtára Keleti Gyűjteménye őriz, valamint 12 levél, lap Scheiber Sándortól Bálint Sándorhoz a szegedi Móra Ferenc Múzeumban,² Bálint Sándor hagyatékában. Közel negyven év baráti kapcsolatából elég sovány emlék. Nem tudjuk, hogy csak ennyi maradt meg egy nagyobb levelezésből, vagy tényleg csak ennyit írt egymásnak a két tudós. Egyes levelekre elmaradhattak a válaszok, hiszen a két ember személyesen is találkozott, s e találkozások pótolták az írott válaszokat, de el is kallódhattak írások. A leveleket időrendben beszámozva, formai és tartalmi szempontból elemeztem. Egy 2010-es előadásomban, amikor Bálint Sándor halálának 30. és Scheiber Sándor halálának 25. évfordulójára emlékeztem, még csak Scheiber Sándornak Bálint Sándorhoz írott leveleit elemezhettem, mert a Scheiber-hagyatékot nem ismertem.³ De Schönér Alfréd és Hidvégi Máté útmutatása alapján az Akadémia Keleti Gyűjteményében 2011 tavaszán megtaláltam, s a gyűjtemény munkatársainak segítőkészségéből pedig lemásolhattam Bálint Sándornak hozzá írt leveleit. Sajnos, a Scheiber-hagyaték többi része akkor még feldolgozatlan, leltározatlan volt, ami azt jelentette, hogy kutathatatlan. Így Scheiber Sándor és Bálint Sándor kapcsolatának más részeinek (pl. a habilitációval összefüggő írások Scheiber Sándor hagyatékában) feltárása még várat magára.

A levelezés mellett természetesen kíváncsi voltam a kapcsolat, a barátság kezdetére, kialakulására. Feltételeztem, hogy ez összefüggésben lehetett Scheiber Sándornak szegedi egyetemi magántanári habilitációjával. A habilitáció iratait azonban csak hiányosan találtam meg a Csongrád Megyei Levéltárban. Az ezzel kapcsolatos levélváltást is közlöm, valamint írásom Függelékében a megtalált habilitációs iratokat.⁴

A levelek formai ismertetői

Bálint Sándortól Scheiber Sándorhoz megismert 33 levél és postai lap 1948 és 1978, Scheiber Sándornak Bálint Sándorhoz küldött levelei 1952 és 1978 között

¹ MTA Könyvtára Keleti Gyűjtemény, Scheiber Sándor hagyatéka, levelek. A számon tartott 35 levélből egy levél Dömötör Sándortól származik, csak a Sándor aláírás miatt tévedésből tették ide. Különválasztottam.

² Köszönöm a Móra Ferenc Múzeum igazgatójának engedélyét és N. Szabó Magdolna szíves segítségét!

³ Ennek szerkesztett változata sajtó alatt van a Babits Antal által szerkesztett Scheiber-centenáriumra készülõ kötetben.

⁴ Csongrád Megyei Levéltár VIII. 6. Szegedi Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kara, 448/1948–49.

íródtak. Bálint Sándor 33 leveléből 3 még az 1940-es években, 16 az 1950-es években, 1 az 1960-as, 11 pedig az 1970-es években íródott. Eltekintve az 1960-as évektől, Bálint Sándor évente átlag két levelet írt Scheiber Sándornak. Scheiber 12 leveléből 4 az 1950-es évekből, egy az 1960-as évekből, hét pedig az 1970-es évekből származik. E kronológia tehát változó intenzitású kapcsolatról tanúskodik. Az egymásnak írt levelek arányok hasonlósága arra enged következtetni, hogy levelező kapcsolatuk az 1950-es és az 1970-es években volt intenzív(ebb), az 1960-as években pedig lazább. A pontos választ csak kortárs ismerősök tudhatják. A levélváltásokat a személyes találkozások természetesen kiegészítették, ezekre utalások vannak egy-egy küldeményben.

Bálint Sándor esetében, ha megőrződött a boríték, s van feladó, akkor az minden esetben a magánember, a Szeged, Tömörkény u. 2/b alatti lakos. A címzett megszólítása:

- *Főtisztelendő Dr. Scheiber Sándor professzor úr,*
- *Dr. Scheiber Sándor főiskolai tanár úr,*
- *Scheiber Sándor főisk. igazgató,*
- *Dr. Scheiber Sándor professzor, főisk. igazgató úrnak.*

A postacím pedig mindig *Budapest, VIII. Kun u. 12.*

Szokatlannak tűnhet egy zsidó rabbi főtisztelendőnek szólítása. Ám ez sajátos megszólítás a szegedi nyelvhasználatban általános volt.⁵

A leveleket Scheiber Sándor általában hivatali minőségében írta. Ezzel tudatosan, vagy nem tudatosan, saját személyén keresztül demonstrálta a legfontosabb zsidó intézmények kapcsolatát Bálint Sándorhoz. Ezek az intézmények:

- Izraelita Magyar Irodalmi Társulat (1952)
- Dr. Scheiber Sándor az Országos Rabbiképző Intézet igazgatója (1955)
- Országos Rabbiképző Intézet Igazgatósága (1958)
- Dr. Scheiber Sándor főiskolai igazgató (1970-es évek)
- Scheiber, 1081 Budapest, Kun u. 12. (1970-es évek vége)

Bálint Sándor első levele 1948. április 25-i keltezéssel még nagyon hivatalos, Scheiber rehabilitációs eljárásával kapcsolatos és a megszólítása: *Kedves Professzor Uram.* A következő, 1949. június 1-én írott levélben azonban már *Kedves Sanyi.* És ez marad Scheiber Sándor kizárólagos megszólítása mindvégig.

Bálint Sándor 1948-as levelét *Sokszor üdvözli igaz tisztelő híve Bálint Sándor* formulával zárta. Később azonban sokkal személyesebb a hangvétel. Figyelemre méltó, hogy Bálint Sándor a levelek aláírásában gyakran nevének becéző formáját, *Sanyi*, használta. Legtöbbször azonban csak nevének kezdőbetűjét, *S.*, írta alá:

Feleségedet sokszor üdvözli, Rád is igaz baráti szeretettel gondol Bálint S.

Sára is, én is sok szeretettel üdvözlünk Benneteket. Készséges híved és barátod B. Sanyi (1949)

Igaz szeretettel ölel S. (1949)

⁵ Ezt megerősítette Schöner Alfréd rektor úr visszaemlékezése is szegedi működésének idejére.

Sokszor ölel S. (1950)
Hűséges barátsággal híved B.S. (1950)
Addig is szeretettel ölel, feleséged kezét csókolja baráti szívvvel Sanyi (1950)
Feleséged kezét csókolom, Tégedet igaz szeretettel üdvözöllek S. (1951)
Szeretettel ölel S. (1953)
Igaz baráti szeretettel ölel S. (1953)
... igaz szeretettel ölel S. (1954)
Igaz baráti szeretettel ölel, kézcsókkal S. (1954)
Sok szeretettel ölel BS. (1955, 1956, 1957)
Igaz baráti szeretettel ölel, feleséged kezét csókolja S. (1956)
Igaz szeretettel és barátsággal ölel B. S. (1956)
Sok szeretettel üdvözöl, szolgálatodra mindig készen S. (1958)
Sok szeretettel üdvözöl Sanyi (1958)
Hálás köszönettel (1958)
... szeretettel üdvözöl S.
Szeretettel ölel S. (1970, 1977)
Igaz baráti szeretettel sokszor üdvözöl S.
Most is igaz szeretettel ölel S.
A régi nagy szeretettel köszöntelek én is Bálint Sándor (1974)
Sok szeretettel hűséges barátod S.
Baráti szeretettel Sándor (1975, 1977)
Sok-sok szeretettel hűséges barátod Sándor (1977)
Szíves szeretettel köszöntelek S.

Scheiber Sándor részéről mindegyik levél megszólítása: *Kedves Barátom!*
Záróformulái azonban változatosak:

Sok szeretettel várja válaszod barátod: Sanyi
Szerető barátsággal ölel: Scheiber Sándor
Őszinte barátsággal ölel: Scheiber
Baráti szeretettel ölel: Sanyi
Régi barátsággal ölel: Sanyi
Segítséged hálásan köszöni régi barátod: Sanyi
Ölel: Sanyi
Ölel barátod: Sanyi
A régi ragaszkodással: Sanyi
Ölel hű barátod: Sanyi

Mindkettőjük esetében megfigyelhető, hogy fontosnak tartották barátságuk hangsúlyozását, sőt, barátságuk erősségének hangsúlyozását is leveleik formuláiban.

A levelek tartalmáról

Ismerve Bálint Sándor mindig lényegre törő, nagyon rövid leveleit, lapjait, meglepő volt, hogy Scheiber Sándorhoz írott levelei olykor hosszúak. Máskor pedig a szokásos tömörségűek. Nagyon tanulságos, hogy amíg Scheiber Sándor kizárólag szaktudományos kérdésekről írt, addig Bálint Sándor leve-

leiben olykor magánéleti események, gondok, problémák is felbukkannak. Ugyanakkor nyilván tudták, hogy a belső kommunista elhárítás minden sorukat elolvassa. Scheiber Sándor jobban ellenőrizte gondolatai, érzelmei kifejezését. Ennek ellenére a levelezés nemcsak két tudós barátságának tükré, hanem korrajz is, bepillantást engedve az 1940–1970-es évek, a kor sajátos gondjaiba is.

Legkorábbi fennmaradt levélben (1952. I. 22.) Scheiber Sándor Terjék Lászlónak a szegedi ponyváról szóló bibliográfiáját keresi, s kéri Bálint Sándortól. Ekkorra Scheiber ugyanis már áttekintette a Magyar Nemzeti Múzeum könyvtárában (OSZK) őrzött teljes magyarországi ponyvaanyagot.⁶

Bálint Sándor 1952-ben arról tájékoztatta barátját, hogy az esztendő főleg a népi iparágak szókincsének összegyűjtésével telt el egy szegedi szintézis számára, már befejezte a szegedi paprika, papucs⁷ és talicska⁸ monografikus feldolgozását. Scheiber véleményét kéri arról, hogy valóban Löw Immanuel applikálta-e a cidduk hedín-re a cinterem szót és más magyar hitközségekben a magyar szó használata nem általános, így tehát a cinterem szó szegedi liturgikus fejleménynek tekinthető-e.

1955-ből fennmaradt levelében (3.) Scheiber az iránt érdeklődik, ki volt az a korai szegedi zsidó, akit Bálint Sándor megtalált, és mi volt a forrása?

1956-ban Bálint Sándor több adatot szolgáltat Scheibernek Arany Jánosról, a bolygó zsidóról, és ponyvákat küld neki tanulmányozásra.

1959-ben Bálint Sándor adatokat szolgáltat Zsótér Saroltáról, amire Scheibernek Mikszáthtal kapcsolatban volt szüksége (1959. március 5.).

1969-ben (5.) levelében válaszol Bálint Sándor kérdéseire bizonyos biblia-beli szakaszok értelmezésében. Mikszáthot és a bolygó zsidó témáját is érinti. Bálint Sándor adatokat ad erről és elküldi neki Varga Lajos verses ponyváját.

Néhány évvel később (1972–7.) keresi és kéri Bálint Sándortól Szent Erzsébet csodájának párhuzamait. Bálint Sándor válasza negatív, nincs más adat (1972. december 15.).

Következő levelében pedig (1974–8.) Arany Jánossal és a határkijelölés sajátos rítusával (megcsapatás) kapcsolatos adatokat kér ismét, amiket annak idején Bálint Sándor (1953) már megküldött neki.

A következő évben (1975–9.) jelzi Bálint Sándornak, hogy Löw Immanueltől kiadta németül a *Faunát* és a *Studien zur jüdischen Folklore* című kötetet. Tudja, hogy ezek érdeklik Bálint Sándort, mert Löw Immanuel szegedi volt. Jól gondolta, mert a munkákat hamarosan kölcsön is kéri Bálint Sándor, mert kellett neki a *Szögedi nemzet* munkálataihoz, a Löw Immanuelről szóló fejezet megírásához (1975. IV. 17.).

Scheiber elkérte egyik rádió előadásának szövegét Bálint Sándortól, ám egy túl hosszú tanulmányának közlését visszautasítja. Nem tudjuk meg, milyen tanulmányról van szó, s hogy a kért rövidebb írás megjelent-e egyáltalán? Bálint Sándor minden szövegi beavatkozásra felhatalmazza.

⁶ Tudjuk, hogy ezt a hatalmas gyűjteményt 1956 utáni száműzetése idején Borzsák István (1914–2007) klasszika filológus professzor katalogizálta! TERJÉK 1942.

⁷ A szegedi papucsról írott kismonográfiája megjelent: *A szegedi papucs*. Szeged, 1955.

⁸ Ismereteim szerint ez a munka nem készült el.

Utolsó fennmaradt levelében (1978. VI. 13.) Scheiber Sándor Arany János: *A francia kakas* című versére utalva keresi egy nyelvtörő párhuzamait, s műfaji besorolása felől érdeklődik. Bálint Sándor válaszát már nem találtam meg.

A fenti konkrét szakmai tudományos kérdések mellett azonban a személyes hang sem tűnik el teljesen. Bálint Sándor értesíti Scheiber Sándort arról, hogy felkereste Löw Esztert,⁹ Löw Immanuel Szegeden élő lányát és nagyon tartalmas beszélgetést folytattak. Ugyancsak 1953-ban nagyobb összeget kért kölcsön Scheiber Sándortól, hogy ezzel segítse feleségét és fiát újonnan vásárolt budapesti házuk renoválásában. 1955-ben Scheiber megnyerte Szabolcsi Bence¹⁰ támogatását a Szegedi szótár kiadásához és biztatja Bálint Sándort, hogy személyesen is keresse fel Szabolcsit ebben az ügyben. Bálint Sándor 1956. szeptember 18-i leveléből megtudjuk, bokatoréssal szobafogságra ítéltetett,¹¹ de örömmel számol be arról, hogy a rektor lépéseket tett katedrára való visszakerülésére. Még 1957 januárjában is csak lábadozásáról ír, és arról, hogy visszakerült a bölcsészkarra tanítani.

Scheiber Sándor 1974-ben gratulált Bálint Sándornak 70. születésnapjára, amiről csak Bálint Sándor köszönő lapjából értesülünk. Ez a körülmény azt is jelezheti, hogy a levelezésből egy-egy levél, postai lap bizony elkallódhatott.

Scheiber Sándor 1974. május 19-én, Schőner Alfréd főrabbi szegedi beiktatásakor az anyai szeretetről is beszélt. Bálint Sándort név nélkül fölemlgetve megjegyezte, azt írta: „A vallásos néprajz nagy tudósa megkérte az egyik szegedi templom freskóján dolgozó művészt, hogy fesse bele elhalt édesanyja képét. Hadd legyen előtte, ha imádkozik.”¹²

Bálint Sándor pedig a *Folklór és tárgytörténet* megjelenéséhez gratulál és vállalja ismertetését a *Tiszatájban*. Meg is írta, de a folyóirat nem fogadta be.

Scheiber, egyik, 1976-ban írott levelében (9.) megköszöni Bálint Sándor „nagyszerű könyvét” (*Tombác János meséi, esetleg Szeged reneszánsz kori műveltsége*), és jelzi: olvasta a *Tiszatájban* megjelent Tombác-ismertetést.¹³ 1979. július 20-án gratulált Bálint Sándor televíziós szerepléséhez. Ehhez kapcsolódva pedig ezt írja: „Mégis meglesz a szobor, amelyről – ne feledd – először én beszéltem.” A szoborra egy évvel korábbi (1978 január 4.) lapján is utal, amikor valószínűleg a *Szögedi nemzet I.* kötetének olvasása kapcsán azt írja, hogy e szobortalapzat felirata az lesz: „Állítá a szögedi nemzet.” S azt kívánja, „Érd meg egészségben, frissességben a három kötet megjelenését és később a továbbiakat is. Ölel hű barátod: Sanyi”

Bálint Sándor váratlan halálakor, 1980-ban, Scheiber Sándor az *Élet és Irodalomban* megjelent rövid nekrológiájában arra utal, hogy reméli, nemsoká állni fog Bálint Sándor szegedi szobra. Nem kis jelentőségű kiállítás volt ez

⁹ Lásd: *Gyászbeszéd Patzauer Sándorné sz. Löw Eszter felett, 1974. január 27-én.* SCHEIBER 1994. 85–87.

¹⁰ Szabolcsi Bence (1899–1973) zene-történész, a Magyar Tudományos Akadémia tagja.

¹¹ E balesete következtében nem tudott Bálint Sándor részt venni az 1956-os forradalom szegedi eseményeiben.

¹² SCHEIBER 1994c. 213.

¹³ A *Tiszatájban* nem találtam ilyen ismertetést. Bizonyára elírás Scheiber Sándor részéről! Vö.: 75. jegyzet!

akkoriban, a Komócsin-klán uralta Csongrád megyében a félreállított Bálint Sándor mellett.¹⁴

A barátság kezdetei és részletei

Mit tudunk a barátság kezdeteiről és részleteiről? Én magam nem sokat, vagy éppen semmit. Az emlékező, még körünkben élő kortársak emlékeit kellene összegyűjtenünk. Nyilvánvalóan valamikor az 1940-es években kezdődött. Egyik állomása biztosan Scheiber Sándor 1949-es magántanári habilitációja volt Szegeden, Bálint Sándor tanszékén.

Csapody Miklós valószínűleg téved, amikor az ismeretség kezdetét az 1930-as évekre datálja.¹⁵ Ismeretségük, barátságuk egyik elindítója az volt, hogy Scheiber Sándor megküldte Bálint Sándornak az általa szerkesztett *Keleti dolgozatok Löw Immanuel emlékére*. Budapest, 1947. című könyvet, amit Bálint Sándor a *Tiszatáj*-ban ismertetett *Löw Immanuel emlékezete* címmel¹⁶ Löw emlékezetét Bálint Sándor annyira fontosnak tartotta, hogy egykori írását felvette a *hagyomány szolgálatában*. *Összegyűjtött dolgozatok* című könyvébe is.¹⁷ A fennmaradt levelezés Bálint Sándornak még magázódó, az udvariassági formákban mindenben megfelelő levelével indul, amiben 1948. április 25-én megköszönte Scheibernek a Löw-Emlékkönyv és egy különnyomata megküldését. Scheiber Sándor a Vigiliának 1982-ben adott interjújában 1945-re vezette vissza. „Löw Immanuel tiszteletében találkoztunk” – mondta. „Az általam szerkesztett s 1947-ben megjelent Löw-emlékkönyvről a *Tiszatáj*-ba írt tanulmányt, amelyet *A hagyomány szolgálatában* című posztumusz kötetébe is felvett.”¹⁸ Scheiber Sándort tehát Löw Immanuel kötötte Szegedhez, s ezáltal Bálint Sándorhoz is. Scheiber, a fiatal dunaföldvári rabbi 1944-ben került kapcsolatba az akkor már 90 éves szegedi tudós rabbival. Még ebben az évben Budapesten találkozott a deportált idős rabbival,¹⁹ s ő búcsúztatta 1944. július 21-én a Farkasréti temetőben, majd pedig szegedi újratemetésekor, 1947. április 23-án, Szegeden.²⁰ Lengyel András feltételezi, hogy személyesen ekkor találkozhattak először. Ez valószínűnek látszik. Bálint Sándor, aki Szeged néprajzának és művelődéstörténetének mindenese volt, kutatta, elismerte és szintén nagyra becsülte Löw Immanuel munkásságát, valószínűleg jelen volt Löw Immanuel újratemetésén. Így hozhatta össze a két embert a zsidó folklór egyik nagy 20. századi alakja, a szegedi főrabbi, Löw Immanuel. A szegedi

¹⁴ Id. Komócsin Mihály (1895–1978), ifj. Komócsin Mihály (*1925) és Komócsin Zoltán (1923–1974). Megyei tanácselnökként, majd megyei párttitkárként különösen ifj. Komócsin Mihály negatív szerepét kell kiemelni.

¹⁵ CSAPODY 2004a 487. 39. jegyzetben!

¹⁶ *Tiszatáj*, 1948. július-augusztus, 355–356.

¹⁷ BÁLINT 1981.

¹⁸ Bálint B. András: A Vigilia beszélgetése Scheiber Sándorral. *Vigilia* 47 (1982) 11. szám november 824.

¹⁹ „Pályakezdesem büszkesége, hogy az arany és ezüst fejezetét a kilencvenéves szerző – mielőtt útjára bocsátotta Berlinbe a Leo Baeck-Emlékkönyvbé – elküldte az ország legkisebb hitközségébe, Dunaföldvárra, hogy átolvassam. – Erre és levelezésünkre utalt az 1944-es pesti, tragikus viszontlátáskor. Amikor az Aréna úti zsinagóga gyűjtőtáborához értem, épp mentőautóba emelték a deportáló vagonból kimentett, összetört, vak tudóst. Egy üveg meleg levest nyújtottam neki. A kiéhezett aggastyán reszkető kanalizgatás közben megszólalt: »Jobb a levesed, mint az írásod«. Mindig haragudott apró betűmért.” SCHEIBER 1994. 85.

²⁰ Scheiber 1994. 80–85. Idézi őt LENGYEL 1999. 27.

Kálmány Lajos Kör 1947. július 20-án felolvasó ülést rendezett „az időközben szegedi földben újratemetett Löw Immánuel emlékezetére, s ezen Scheiber Sándor tartott *Löw Immánuel és a zsidó néprajz* címmel előadást”.²¹ Bár Péter László nem utal rá, nem kizárt, hogy ezen a felolvasó ülésen jelen volt Bálint Sándor is.

Nem kizárt, hogy a találkozás Löw Immánuel szegedi újratemetésekor indította el a habilitációs eljárást, aminek iratanyaga sokáig lappangott, s az elmúlt hónapokban is csak egy részét sikerült megtalálnom a Csongrád Megyei Levéltárban.²² Eddig csupán a kari tanácsülés jegyzőkönyve vált ismertté Scheiber jelentkezésének befogadásáról az 1948. novemberi kari tanácsülésen, valamint Bálint Sándor és Trencsényi-Waldapfel Imre professzorok véleményes jelentése a jelölt munkásságáról és habitusáról. Az 1949. március 30-i kari tanácsülésen mindkét bíráló javasolta Scheiber Sándornak *A magyar néprajz keleti kapcsolatai* tárgykörből való habilitálását. A folyamat további menetrendjéről azonban nincsenek irataink.²³ Scheiber *Mikszáth és a keleti folklór* címmel írta habilitációs dolgozatát, aminek részletei megjelentek már 1947-ben, 1948-ban, de kiadta a *Folklór és tárgytörténet* című gyűjteményes kötetében is.²⁴ Bálint Sándor második levele 1949. június 1-ről, amit már tegeződve és bensőséges hangnemben írt, arról tudósítja Scheiber Sándort, hogy habilitációs ügyének aktáit a dékáni hivatal fölküldte a minisztériumba. Bálint Sándornak egy 1949. augusztusi írásából azonban kiténik, hogy az eljárással gondok lehetnek, mert (feltehetőleg a minisztériumban) „elzárkóztak minden közbelépés elől”. Ugyanebből a postai lapból megtudjuk, hogy Scheiber Sándortól már korábban is kapott lapokat, leveleket, ezek azonban nem maradtak fenn a hagyatékban.

Scheiber habilitációs eljárása az oktatási szisztéma változása, szovjetizálása miatt azonban nem fejeződhetett be. A miniszteri jóváhagyásra fölterjesztett habilitációs anyagot a magántanári cím időközbeni megszüntetése, s a fizetett docentúra bevezetése miatt már nem hagyták jóvá. Scheiber Sándor ezért nem tartott nyilvános előadásokat a szegedi egyetemen.²⁵ Scheiber Sándor ezért nem tartott nyilvános előadásokat a szegedi egyetemen.²⁶

Ezek a gondokkal teli évek formálták ki barátságukat. Ettől kezdve egymás tudományos pályáját mindvégig segítették – nemcsak adatok, információk kölcsönös cseréjével, hanem egymás műveinek tudományos ismertetésé-

²¹ Péter 2002a 85–86. Scheiber Sándor előadását közzétette a *Folklór és tárgytörténet* első kötetében. SCHEIBER 1977a.

²² Csongrád Megyei Levéltár VIII. 6. Szegedi Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kara, 448/1948–49.

²³ Csongrád Megyei Levéltár VIII. 6. Szegedi Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kara, 448/1948–49.

²⁴ A *Folklór és tárgytörténet* II. kötetében azt írja, hogy a Mikszáth dolgozat első fejezete megjelent az *Irodalomtörténet* XXXVI. 1947. 48–54., második fejezete az *Ethnographia* LIX. 1948. 102–110., harmadik fejezete pedig a *Magyar Nyelvőr* LXXI. 1947. 63–64. című folyóiratban. Scheiber 1977b 197.

²⁵ Hasonlóan járt K. Kovács László is. Vö: BARNA – JUHÁSZ – PUSZTAI 2004. 41–42.

²⁶ Érdemes röviden korrigálni Hidvégi Máté írását (HÍDVÉGI 2001.), amely címzetes egyetemi tanárként említi Scheiber Sándor. A helyes megfogalmazás: egyetemi magántanár.

vel is. Scheiber kéréseire Kálmány adatokat említ, Mikszáth-tal kapcsolatban ír. A habilitációs eljárással kapcsolatos gondok kitűnnek Bálint Sándornak még egy 1950. januárjában írott leveléből, azután ez nem témája a levelezésnek egészen 1957 januárjáig, amikor újból felmerült a lehetősége az egyetemi doktorátus és a magántanári habilitáció visszaállításának (1957. január 16.). Ez utóbbi akkor nem valósult meg.

Hidvégi Máté írása szerint, aki beletekinthetett Scheiber Sándor hagyatékába annak rendezése közben, és Scheiber Sándor Magyar Örökség-díjának²⁷ átadásakor laudációt írt a zsidó tudósról, azt említi, hogy Scheiber „Az éhező Bálintnak pénzt küld, az üldözött Bálintot meglátogatja,” akitől viszont cserébe „baráti szívet kapott”.²⁸

Egy ilyen szegedi találkozásról, amikor a szegedi új zsinagógát is meglátogatták, Csapody Miklós számol be. „Később egyezzer, nyári délutánon újra eljöttünk ide, körülnézni az elvadult templomkertben és a remek épületben, de már hármasan: Sándor bácsit éppen akkor látogatta meg barátja, a Pestről jött Scheiber Sándor, mikor éppen nála voltam. Miután a »samesz úr« kopott kerékpárját a kerítéshez támasztotta, készségesen vezetgetett volna körbe. Házigazdaként eleinte magyarázni is megpróbált, látván azonban, hogy a pesti főrabbi úr és a katolikus professzor úr, mindketten messze földön híres emberek, a zsinagóga egy-egy napsütötte szögletében meg-megállva mély és meghitt beszélgetésbe merülnek, halkán csak nekem mondogatta el [a zsidók deportálása alatt történeteket]”.²⁹ Egy másik találkozást is felidéz Csapody Miklós, már Bálint Sándor halála után, amikor 1981-ben fölkereste Scheiber Sándort a rabbiképzőben. Ekkor „[...] nemcsak szakmai kapcsolatukról mesélt kora estig, hanem elbeszélte megismerkedésük és barátságuk történetét, a negyvenes éveket, Sándor bácsi kiállását a kritikus években, de az ötvenes és hatvanas évek viszontagságait is, mindazt, ami az idők sodrában kettejüket végig szorosan összekötötte.”³⁰

Kölcsönös nagybecsülésüknek nyilvánosan is hangot adtak. Csapody Miklós 1979. júliusában interjút készített Bálint Sándorral. Itt így beszél Bálint Sándor „[Löv Immanuel] munkásságának és irányának a legkiválóbb magyar, de már szintén rég nemzetközi tekintélyre jutott képviselője Scheiber Sándor, akinek a Folklór és tárgytörténet című, kétkötetes munkája immár második kiadásban is megjelent.”³¹ Az interjúhoz írott előszavában pedig Scheiber Sándor a „szakrális néprajznak a világon egyik legnagyobb” kutatójának és feldolgozójának tartja Bálint Sándort, aki „a mindentudás és hűség megtestesítője. Minden leírt betűjének, minden kiejtett szavának etikai hitele volt.”³²

²⁷ Bálint Sándor is Magyar Örökség-díjas! ERDÉLYI 2011.

²⁸ HÍDVÉGI 2001. 216-219.

²⁹ CSAPODY 2004a 510-511.

³⁰ CSAPODY 2004a 511.

³¹ Ennek szerkesztett szövege Scheiber Sándor ajánlásával a *Forrás* című kecskeméti folyóirat hasábjain jelent meg 1981-ben *Forrás* 1981. 6. 59-74. CSAPODY 2004b 156. könyvből idézem.

³² CSAPODY 2004b 141.

Scheiber dicsérő szavai kétségtelenül jólestek a pálya szélére szorított Bálint Sándornak. A szakmai elismerés mellett, amit egy nemzetközileg nagy-rabecsült tudóstól kapott, a megértő emberi hangot is jelentették.

Párhuzamos életrajzok

Bálint Sándor 1904. augusztus 1-én - mint emlegette: *Vasas Szent Pétör napján* – született Szeged-Alsóvároson, parasztcsaládban. Szegeden végezte az egyetemet, amely a románok megszállta Kolozsvárról menekült s költözött a Tisza parti városba. 1929-ben a szegedi Ferenc József Tudományegyetemen a Solymossy Sándor³³ vezette első néprajzi tanszéknek díjtalan gyakornoka, tanársegéde, majd 1934-ben a szellemi néprajz tárgyköréből magántanára lett.³⁴ 1931–1945 között a szegedi katolikus tanítóképzőben tanított. Nyilvános rendes egyetemi tanárrá pedig 1947-ben nevezték ki a Néprajzi Tanszékre. 1945–1948 között a Demokrata Párt országgyűlési képviselője lett. Ennek visszahatását az 1948-as kommunista hatalomátvétel után egész további életében megszenvedte. A kommunista hatóságok eltiltották a tanítástól. Csak 1957 januárjától vehetett ismét részt az egyetemi oktatásban. Koholt vádak alapján 1965-ben felfüggesztett börtönbüntetésre ítélték s 1966. február 1-én nyugdíjba kényszerítették. Kahler Frigyes és Velcsov Márton összegyűjtötte rendőrségi megfigyelésének és perének iratanyagát. Szomorúan tanulságos olvasmányok.³⁵

Bálint Sándor 1980. május 10-én autóbaleset következtében Budapesten hunyt el. Alsóvárosi temetése 1980 tavaszán a polgári értékrend melletti és a szocialista diktatúra elleni néma tüntetés volt. Scheiber Sándor ott volt temetésén. Péter László így számol be erről: „A legemlékezetesebb [találkozásunk] egyben a legszomorúbb is volt: Bálint Sándor temetésén, 1980. május 10-én.

Az ő barátságuk Löw Immanuel és Kálmány Lajos barátságát³⁶ idézte. A közismerten hitvalló katolikus Bálint Sándor és a zsidó főrabbi szívbéli kapcsolata példás volt. [...] Scheiber Sándor írta a legszebb nekrológot barátjáról, Bálint Sándorról az *Élet és Irodalom* 1980. május 17-i számában. Ő sürgette elsőként, hogy szülővárosa szobrot állítson a szakrális néprajz európai híru tudósának.”³⁷

Scheiber Sándor 1913. július 9-én született, 9 évvel volt fiatalabb Bálint Sándornál. 1938-ban avatták rabbivá. Scheiber néprajzi, folklorisztikai munkássága kétségtelenül folytatása Löw Immanuel kutatásainak. Scheiber Sándor is a második világháború előtt készült fel hivatására. 1938–1940 között Oxfordban tanult és kutatott. 1938–1940 között pedig angliai könyvtárakban. 1941–1944 között dunaföldvári főrabbi volt, majd az országos Rabbiképző

³³ Solymossy Sándor (1864–1945) néprajzkutató, a néprajz első nyilvános rendes egyetemi tanára (Szeged, 1929), a Magyar Tudományos Akadémia rendes tagja.

³⁴ BARNÁ – JUHÁSZ – PUSZTAI 2004.

³⁵ KAHLER 2002., Velcsov Márton 1995-ben lezárt kéziratát Bálint Sándor pöréről Péter László tette közzé: PÉTER 2004.

³⁶ Löw Immanuel és Kálmány Lajos barátságáról lásd: Péter 2002a „Barátságuk [t.i. Kálmányé és Löwé] éppoly felhőtlen volt, mint századunkban Bálint Sándoré és Scheiber Sándoré.” – írja másutt Péter László. PÉTER 1999. 39.

³⁷ PÉTER 2006. 251–252.

Intézet és számos más zsidó intézmény újjászervezője. Munkásságát emelkedett szavakkal méltatja hídvégi Máté.³⁸ Öt évvel élte túl barátját: 1985. március 3-én hunyt el. 2013. március 7-én a Bérkocsis utca rabbiképző előtti részét Scheiber Sándor utcának nevezték el. Méltó megemlékezés a nagy tudósról és rabbiról.

Epilógus

Kettejük élete sokban hasonló: gazdag megrendítően szomorú és felemelő eseményekben. De sok mindenben különbözik is. Mindketten széleskörűen művelt, nagy tudású szakemberek voltak. Bálint Sándor szakmai, tudományos karrierje 1947-1949-ig emelkedő, eddig építkezett, ám nem tudott kibontakozni a szocialista rendszer miatt. Scheiber Sándor átélte a zsidóság üldöztetését, elveszítette édesanyját. De 1945 után újjáépíthette a magyar zsidó tudományos intézményrendszert. Megkapta a nemzetközi elismerést is. Ennek ellenére itthon maradt. Hidvégi Máté szerint itthon tartotta a magyar irodalom szeretete és talán Bálint Sándorhoz fűződő barátsága is. Hidvégi szerint „a mélyen katolikus Bálinttal való barátsága a barátságtörténet – ha van ilyen – egyik legmeghatóbb példája.”³⁹

Legfontosabb közös tulajdonságuk: az Istenbe vetett mélységes hit és bizalom, és a hűség. Hűség a hithez, a magyar nemzethez, a nemzeti sorsközösséghez, a magyar nyelvhez és irodalomhoz.

Legyen barátságuk és életük példája erősítő és példamutató az utókor számára!

Bálint Sándor és Scheiber Sándor levelezése

1.) *Névjegy*

Dr. Bálint Sándor
egyetemi c. ny. rk. tanár, nemzetgyűlési képviselő

2.) *Levél, borítékban, 1948. április 25.*

Főtisztelendő Dr. Scheiber Sándor professzor Úrnak
Budapest, VIII. Kún u. 12.
Küldi: Bálint S. Szeged, Tömörkény u. 2/b.

Kedves Professzor Uram,

csak most van érkezésem arra, hogy a Löw-Emlékkönyv⁴⁰ és a kny. megküldésével tanúsított baráti figyelmét megköszönjem. Mondanom sem kell,

³⁸ HÍDVÉGI 2001. 216–219.

³⁹ HÍDVÉGI 2001. 218.

⁴⁰ Keleti dolgozatok Löw Immánuel emlékére. Szerkesztette Scheiber Sándor. Budapest, 1947. Bálint Sándor a megkapott könyvet valóban ismertette: Löw Immánuel emlékezete. *Tiszatáj*, 2. évf. 7/8. szám, 1948. július/augusztus 355–356. oldal. Majd ismertetését beválogatta a már

hogy az ismertetésre kész örömmel vállalkozom. Addig is gratulálok a gyönyörű teljesítményhez. Sokszor üdvözli igaz tisztelő híve

IV/25.

Bálint Sándor

3.) *Géppel írt levél, 1949. VI. 1.*

Dr. Scheiber Sándor (aláhúzza)

főiskolai tanár úrnak

Budapest, Kun-u. 12.

Feladó: Bálint Sándor, Szeged, Tömörkény u. 2/b.

Kedves Sanyi,

Örömmel közlöm, hogy a napokban végre fölküldöttük a habilitációs ügyed⁴¹ aktáit a minisztériumba (!). Ne haragudj a Dékáni Hivatalra az egy hetes késésért.

Hálásan köszönöm könyvkiadományeidet, különösen gyönyörűnek találok Munkácsinak a héber miniatűr festészetről szóló művét: egészen szokatlan és ismeretlen világot ismertetett meg velem.⁴² Idehaza sokat meséltem multheti kedves együttlétünkről, amelyre igen szívesen gondolok vissza. Feleségem⁴³ a jövő héten készül Budapestre. Lehetséges, hogy néhány munkámat elküldöm veled, annyi minden érdeklő a munkáidból.

Feleségedet sokszor üdvözli, Rád is igaz baráti szeretettel gondol

Szeged, 1949. VI. 1.

Bálint S.

posztumusz könyvként megjelent kötetébe: *A hagyomány szolgálatában. Összegyűjtött dolgozatok* című kötetébe is. BÁLINT 1981. 215–217.

⁴¹ Bálint Sándor 1947. szeptember 10-i nyilvános rendes egyetemi tanári kinevezése után Szeghy Endre zenekutatót, K. Kovács László néprajzkutatót és Scheiber Sándor főrábit habilitálta. E habilitációs ügyeket azonban az egyetemi magántanári cím megszüntetése miatt már nem tudták lezárni. Az ügymenet iratai csak részben ismertek. Csongrád Megyei Levéltár VIII. 6. Szegedi Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kara, 448/1948–49. bksz. Jegyzőkönyv a Szegedi Tudományegyetem Bölcsészettudományi Karának 1949. évi március hó 30-án (szerdán) déli 12 órakor tartott VII. rendes üléséről. 191. sz. 183/1948–49. „Dr. Bálint Sándor és dr. Waldapfel Imre ny. r. tanárok bemutatják dr. Scheiber Sándor irodalmi munkásságára vonatkozó véleményes jelentésüket. (Lásd e jegyzőkönyv mellékletét). A jelentéshez dr. Felvinczi Takáts Zoltán ny. r. tanár szól hozzá és kifejti, hogy a jelölt tárgyköre hézagpótló a bölcsészeti kar oktatási munkája szempontjából és ezért szükséges és igen örömdetesnek tartja dr. Scheiber Sándor habilitációját. – Dr. Waldapfel Imre ny. r. tanár azt a javaslatot teszi, hogy a Kar dr. Scheiber Sándort 8 féléves munkatervének – Bálint Sándor ny. r. tanárral való megbeszélés alapján – átdolgozására kérje fel, hogy ily módon a tanulmányi programba jobban beilleszkedő előadásokat tartson. – A Kar a hozzászólásokat magáévá teszi. – Dr. Bálint Sándor arra való utalással, hogy a főiskolai tanárok magántanári kollokviumát általában el szokták engedni, azt javasolja, hogy a Kar dr. Scheiber Sándor esetében is így járjon el. – Elnök ezután elrendeli a titkos szavazást, amelynek eredményeképpen a Kar a bírálók jelentését egyhangúan elfogadja és a jelöltet – a magántanári kollokvium elengedésével – a további magántanári cselekmények re bocsátja.” Vö. BARNA – JUHÁSZ – PUSZTAI 2004. 41–42.

⁴² Munkácsi Ernő: *Miniatűrművészet Itália könyvtáraiban: héber kódexek*. Budapest, Országos Magyar Zsidó Múzeum, 1937. című könyvéről van szó.

⁴³ Bálint Sándorné, Németh Sára.

U.i. Mellékelve küldöm a kultuszminiszternek szánt és vele megbeszélt pro memoriát. Olyan kedves voltál, hogy vállalkoztál Szabolcsinak⁴⁴ való átadásra. Kérlek, ha arra jársz, nyújtsd át és kérd meg hogy mihamarább intézze el. Köszönöm szépen.

4.) *Postai lap, 1949. aug. 7. (postai pecsétről), kézírással*

Kedves Sanyi,

Szíves érdeklődésedre értesítelek, hogy a gazdasági hivatalban még nem tudnak a kiutalásról semmit. Azért nem írtunk hamarabb. Ha a minisztériumban azt mondják, hogy a kiutalás megtörtént, akkor hamarosan meg is jön. Közbenjártam, hogy azonnal folyósítsák Számodra.

A küldött könyveket és baráti készségedet hálásan köszönöm. Sára is, én is sok szeretettel üdvözlünk Benneteket. Készséges híved és barátod.

B. Sanyi

5.) *Postai lap, bizonytalan dátum, kézírással: 1949. VIII. 28 (?)*

Kedves Sanyi,

Első lapodra azért nem válaszoltam, mert mereven elzárkóztak minden közbelépés elől. Információkat sem kaptam. Második lapodban foglalt kérdésedre néhány szerény adatot említhetek csak, Kálmány: *Hagyományok I:* 96 és 124. anekdotája (171 és 217. l. utóbbi helyen jegyzet is) az, amivel szolgálhatna a te feladatodra lehetek.⁴⁵

Igaz szeretettel ölel

S.

6.) *Kézzel írott levél, borítékban, bélyeg levágva, feladó nélkül, 1950. XI. 27.*

Kedves Sanyi,

Már régen készülök Neked írni, miután Budapestre mostanában nem tudok feljutni.

Először is köszönöm a küldött különnyomatokkal kifejezett baráti figyelmet. Örülök, hogy akad publikációs lehetőség.

Szeretnék Tőled néhány információt kérni. Igaz-e az – ezt a szegedi nép tartja – hogy a hosszúnapi szertartások között szerepel a dérért való könyörgés? Van-e bibliai háttere? Próbálta-e már valaki a zsidó szertartások, hagyományok alapján értelmezni a Tájosztárban⁴⁶ is olvasható szegedvidéki zsidó-utca szót? Adataidnak készülő szótárban hasznát tudnám venni.

⁴⁴ Szabolcsi Miklós irodalomtörténész (Budapest 1921 – Budapest, 2000).

⁴⁵ Kálmány Lajos 1852–1919. folklorista, római katolikus áldozópap, a dél-alföldi és a szegedi folklórkincs megörökítője. Az idézett munka: *Hagyományok. Mesék és rokonművek.* Gyűjtötte és jegyzetekkel ellátta Kálmány Lajos. 1–2. köt. (egybekötve). (Vác – Szeged), 1914. Néphagyományokat-gyűjtő Társaság.

⁴⁶ Szinyei József: *Magyar tájszótár I–II.* Budapest, 1893–1896.

Én jól megvagyok, teljesen beletemetkeztem a munkába. Párhuzamosan a szótár szerkesztésével, a szegedi paprika monográfiáján⁴⁷ is dolgozom. Nem tudom a zsidó folklórebán, étkezési rítusokban, orvoslásban van-e valami nyoma a paprikának?

Még egy kérés: meg tudnád-e a Balassa-Emlékkönyvet⁴⁸ számomra küldeni?

Már régen voltam Budapesten, különben fölkerestelek volna. Bizony rámférne már egy kis baráti beszélgetés. Mindig szeretettel gondolok Rád. Feleséged kezét csókolom. Írjál magadról, terveidről is.

Sokszor ölel

Szeged, 1950. XI. 27.

S.

7.) *Levél, boríték nélkül, 1950. január 8.*

Kedves Sanyi,

Hiába vártuk eddig a megígért értesítést. Ennek azonban nem hanyagságom az oka. Mint megmondottam, a Kar a kívánt értelemben határozott. Közbejött azonban a karácsonyi szünet és dékánunk, aki budapesti lakos, még nem érkezett vissza. Nagyon kérem tehát türelmedet a fölterjesztés késése miatt. Ismétlem és ígérem, hogy a legelső alkalommal el fog menni, amit természetesen azonnal megírok.

Kérlek, add át a Nagyságos Asszonynak is kézcsókomat és üdvözetemet.

Hűségess barátsággal

híved

B. S.

8.) *Postai lap, 1950. III. 11 (?) dátumozás nélkül, postai pecsétről*

Dr. Scheiber Sándor

főiskolai tanár Úrnak

Budapest VIII. Kún u. 12.

Feladó: Bálint S. Szeged, Tömörkény u. 2/b

Kedves Sanyi,

Mikszáthtal kapcsolatos kérdésedre sajnos semmiféle adattal nem tudok szolgálni. Küldött kis cikketet hálásan köszönöm. Még húsvét előtt fölmegegyek Pestre, akkor meglátogatlak. Addig is szeretettel ölel, feleséged kezét csókolja

baráti szívvel

Sanyi

⁴⁷ Bár Bálint Sándor több kisebb részletet közzétett készülő munkájából, a monográfia csak 1962-ben látott napvilágot. *A szegedi paprika*. Budapest, Akadémiai Kiadó, 1962. 138 oldal.

⁴⁸ Balassa József (Baja, 1864–Budapest, 1945) nyelvész. A csak Balassa-Emlékkönyvként említett munka: *Emlékkönyv Balassa Józsefnek, a Magyar Nyelvőr szerkesztőjének, 70. születése napjára*. Szerk. Beke Ödön, Benedek Marcel, Túróczi-Trostler József. Budapest, 1934.

9.) *Kézzelel írott levél, borítékban, bélyeg levágva, feladó nélkül, 1950. XI. 27.*

Kedves Sanyi,

Már régen készülök Neked írni, miután Budapestre mostanában nem tudok feljutni.

Először is köszönöm a küldött különnyomatokkal kifejezett baráti figyelmet. Örülök, hogy akad publikációs lehetőség.

Szeretnék Tőled néhány információt kérni. Igaz-e az – ezt a szegedi nép tartja – hogy a hosszúnapi szertartások között szerepel a dérért való könyörgés? Van-e bibliai háttere? Próbálta-e már valaki a zsidó szertartások, hagyományok alapján értelmezni a Tájosztárban is olvasható szegedvidéki zsidó-utca szót? Adataidnak készülő szótáramban hasznát tudnám venni.

Én jól megvagyok, teljesen beletemetkeztem a munkába. Párhuzamosan a szótár szerkesztésével, a szegedi paprika monográfiáján is dolgozom. Nem tudom a zsidó folklórebán, étkezési rítusokban, orvoslásban van-e valami nyoma a paprikának?

Még egy kérés: meg tudnád-e a Balassa-Emlékkönyvet számomra küldeni?

Már régen voltam Budapesten, különben fölkerestelek volna. Bizony rámférne már egy kis baráti beszélgetés. Mindig szeretettel gondolok Rád. Feleséged kezét csókolom. Írják magadról, terveidről is.

Sokszor ölel

Szeged, 1950. XI. 27.

S.

1.) *Gépírási levél az Izraelita Magyar Irodalmi Társulat fejlődés papírján*

1952. I. 22.

Kedves Barátom!

Küldöm Zsótér⁴⁹ füzetét, ha visszaküldöd, postára adom sorjában a többi. Mocsáry Dániel palóc népköltési gyűjteményének⁵⁰ semmi nyoma a Magyar Nemzeti Múzeum könyvtárában.

Szegeden jártamban egy fontos dolgot elmulasztottam. Régebben olvastam Terjék László szegedi ipariskolai tanár cikkét a Délvidéki Szemlében a szegedi ponyváról.⁵¹ Utólag értesültem, hogy a szerző elkészítette csaknem teljességében a szegedi ponyva bibliográfiáját (kb. 1000 drb.) a Somogyi-könyvtár gyűjteménye nyomán. Az lenne a

⁴⁹ Itt valószínűleg Zsótér Gergely: *Mindszenti vőfélykönyvéről* lehet szó. Ezt valószínűsítik a levél ponyvákra vonatkozó mondatai. Zsótér Gergely: *Mindszenti vőfélykönyv*. A bevezető tanulmányt és az összekötő szöveget írta Szent Tibor. Szeged: Somogyi-könyvtár, 1987. (Csongrád megyei könyvtári füzetek; 19.) Nehezen azonosítható személy. A leghíresebb szegedi Zsótér, Zsótér Andor (1824–1906) görög eredetű tehetős szegedi polgár, hajósgazda, hajósgazda, aki a város közéletében fontos szerepet játszott. Szeged Wesselényi-jének is neveztek. 1848-ban nemzetőr volt. Mikszáth majdnem elvette lányát, Zsótér Mariskát. Péter 1999. 187. Nyilván a Mikszáth-tal való kapcsolata miatt érdekelte Scheiber Sándort. Lásd még: PÉTER 2002b 32–35.

⁵⁰ Azonosíthatatlan. Valószínűleg elírás Mocsáry Antal helyett. Mocsáry Antal (1757–1832) egyik fontos munkája: *Nemes Nógrád vármegyének történelmi, geográfiai és statisztikai ismertetése* (1826). Vessd össze: Mocsáry Antal: *Nemes Nógrád vármegyének Történelmi, Geográfiai és Statisztikai Ismertetése*. Reprint kiadás. Kecskemét 1982.

⁵¹ TERJÉK 1942.

kérésem hozzád, aki bizonyára ismered Terjéket, eszközöld ki nála, hogy átnézhessem a bibliográfiáját. Dr. Schindler József, szegedi főrabbi,⁵² kedves barátom, átvinné s egy-heti időtartamra feljuttatná nekem. Minden felelősség vállalása mellett épen visszajuttatnám szerzőjéhez és nekem nagy szolgálatot tenne vele. Anyagomhoz igen fontos lenne, hiszen most néztem át a M. N. Múzeum egész ponyvaanyagát.⁵³

Nagyon kérek ezt sürgősen vedd a kezvedbe.

Sok szeretettel várja válaszod
barátod:

Sanyi

10.) Levél, kézírással, boríték nélkül, 1952. dec. 2.

Kedves Sanyi,

Köszönöm a küldött igen érdekes különnyomatot. Éppen Te nyitottál kutatásaiddal a témában egyetemesebb folklore-távlatokat.

Sajnos, a szamárlétra tekintetében nem tudok rendelkezésedre állni. Mintha rémlene, hogy Móránál olvastam róla, de pontos forrást nem tudnék idézni. Mórának még sok a hírlapokba temetett munkája.

Örülök, hogy hírt adtál Magadról. Mindig baráti szeretettel gondolok Rád. Helyzetem változatlanul ugyanaz, tehát a körülményekhez képest igen kedvező: sokat tudok dolgozni. Ha így maradhatok, szótáramat mondjuk, fél éven belül le tudom zárni. A kongresszuson igen előzékeny, baráti stílusban ígérték meg 1954-ben való kiadást. A jelen esztendő főleg a népi iparágak szókincsének összegyűjtésével telt el, igazán a végső pillanatban. Ezzel kapcsolatban anyagot is gyűjtöttem egy szegedi szintézis számára. Pihenőül már befejeztem a szegedi paprika, papucs⁵⁴ és talicska⁵⁵ monografikus feldolgozását. Örülnék, ha Te is írnál Magadról és munkádról.

Schindler szerint – akivel néha találkozom – Löw Immanuel applikálta a cidduk hadin-re a cinterem szót és más magyar hitközségekben a magyar szó használata nem általános, így tehát a cinterem szó szegedi liturgikus fejleménynek tekinthető. Mi a véleményed erről?

Feleséged kezét csókolom, Tégedet igaz szeretettel üdvözöllek
Szeged, 1952. dec. 2.

S.

Volna-e egy duplumod Löw régi Énekek éneke-fordításából?⁵⁶

⁵² Schindler József, szegedi főrabbi 1948–1962. Scheiber Sándor gyászbeszédében kiemelte tudósi és közösségépítő érdemeit. SCHEIBER 1994. 102–105.

⁵³ A Magyar Nemzeti Múzeum ponyvagűjteménye az Országos Széchényi Könyvtár anyagát jelenti, amely akkor még a Nemzeti Múzeum keretében mű kódott.

⁵⁴ A szegedi papucsról írott kismonográfiája megjelent: *A szegedi papucs*. Szeged, 1955.

⁵⁵ Ismereteim szerint ez a munka nem készült el.

⁵⁶ *Az énekek éneke*. Magyarra fordította Löw Immanuel. Szeged 1885.

11.) *Levél, kézírással, borítékban, 1953. I. 17.*

Címzés

Kedves Sanyi,

szomorúan kell Neked jelentenem, hogy – tekintve különleges helyzetemet – nem javasolták az egyetemen a szereplésemet. Fájdalommal mondok le róla. Mihelyt egy kissé lélezgethez jutok, a megemlékezést a megbeszélte téma keretein belül el akarom készíteni. Ezt Löw Eszternek⁵⁷ is megígértem, akit a napokban meglátogattam. Elvittem neki a Heine-fordítást. Igen értékes, színvonalas beszélgetést folytattunk. Többször is elmegyek hozzá.

Igaz baráti szeretettel ölel

Szeged, 1953. I. 17.

S.

Képtelen sokat dolgozom. Szerződés nincs!

12.) *Postai lap, viszonylag, vagy szokatlanul nagybetűs kézírással 1953. VIII. 19.*

Dr. Scheiber Sándor főisk. igazgató

Budapest, VIII. Kun u. 12.

Kedves Sanyi,

lapodra sietek válaszolni.⁵⁸ A kért témára az anyagot összegyűjtve megtalálod Szendreyék összeállításában a Népünk és Nyelvünk 1929: 14, 25 és 1935: 48. lapján. Külön még Prohászka Ferenc: Hogy eszébe jusson. Ethnographia 1891: 373. Külön felhívom szíves figyelmedet egy rokonhagyományra. Ez a lapattánc, amelyről Haiczl Kálmán: A garamszentbenedeki apát-ság története. Budapest: 170. lapján olvashatsz. A szövegben említett Jedlicska Pál: Kiskárpáti emlékek címen szép, érdekes könyvet írt. Hátha ebben is van róla valami. Én sajnos már régen olvastam és alig van jegyzetem belőle. A jövő héten Pesten leszek. Szeretettel ölel

S.

13.) *Levél, kézírással, borítékban, 1954. IX. 9.*

Dr. Scheiber Sándor

főiskolai igazgató

Budapest, VIII. Kún-u. 12.

⁵⁷ Vö. 9. jegyzet!

⁵⁸ Scheiber Sándor lapja hiányzik a levelezésből! Arany Jónak ördögével kapcsolatban kért segítséget Scheiber Sándor, hogy kik írtak a határkijelölés alkalmából való megcsapatásról. Vö. Scheiber Sándor VII. postai lapját 1974. VIII. 24-i keltezéssel, utalással Bálint Sándor korábbi adatszolgáltatására.

Kedves Sanyi,

nagyszerű baráti készségedet hálásan köszönöm, soha nem felejttem el, az Isten áldjon érette.⁵⁹

Addig is, amíg a hónap derekán az ügyben föl nem kereslek, igaz szeretettel ölel

Szeged, 1954. szept. 7.

S.

14.) *Levél, kézírással, borítékban, 1954. aug. 31.*

Címzés

Kedves Sanyi,

egészen megalázó, nehéz helyzetből kereslek föl soraimmal.

Pénteken, 27-én érdeklődtem szótáram sorsáról. Kiderült, hogy az Akadémia I. osztálya mindent megtett az érdekében, kiadásra is legalább egy hónapja előterjesztette. Az Akadémiának az a fóruma azonban, amely végső fokon dönt kiadásáról, takarékosagra és papírhányra hivatkozva, elzárkózik a szerződés elől és csak egészen általános, időpontra egyáltalán nem kötött ígéreteket tett, vagyis a kiadás sorsa teljesen bizonytalan.

A dolog végtelenül bánt, különösen ha arra gondolok, hogy az Akadémia tavalyi elfogadó végzése értelmében jogos bizakodással vártam az ügy kedvező alakulását. Túl is tenném magamat ezen a kínos helyzeten és dolgoznom további munkaprogramom, ha nem kerültem volna kétségbeejtő anyagi körülmények közé. Nevezetesen a szótár legépeltetése, továbbá Péterkéékkel érzett kötelezettségem (romos házat vettek, helyre kellett valamennyire állítani) súlyos kiadásokat (legalább 12 ezer forintot) jelentett, amelyeket nagyrészt kölcsönből tudtam födözni abban a biztos reményben, hogy a szerződéssel esedékes pénzüsszeggel mindent ki tudok elégíteni. A kölcsön határidős. Talán rokonaim, néhány itteni barátom is kiségitenek, így is mutatkozik egy 4-5 ezer forintnyi szükséglet, amelynek előteremtéséről nem tudok gondoskodni.

Kedves Sanyi, Te mindig olyan kedves, önfeláldozó barátom voltál és vagy, hogy most is bizalommal fordulok Hozzád segítségért. Hátha most is nyílnék valami mód a számodra. Úgy gondolnám, hogy január 1-ével havi minimum 600 forinttal fizetésemből törleszteném. Szívesen felajánlanám zálogul „Ethnographia” sorozatomat és néhány ritka könyvemet, ha erre szükség volna.

Bizonyára nem haragszol soraimért, a mostani nehéz viszonyokat ismerve, tisztában vagyok kérésem súlyosságával. Nagyon kérek, írd minél hamarabb, módodban volna-e segíteni rajtam.

Igaz baráti szeretettel ölel, kézcsókkal

Szeged, 1954. aug. 31.

S.

⁵⁹ Nem tudjuk, miért mondott köszönetet Bálint Sándor.

II.) Kézzel írott postai lap Dr. Scheiber Sándor az Orsz. Rabbiképző-Intézet igazgatója Budapest, VIII. Kun-utca 12. feladói címmel

55. I. 22.

Kedves barátom!

Hálás köszönet Kovács János könyvéért,⁶⁰ igazán nem reméltem, hogy saját példányom lesz belőle.

Ma beszéltem Szabolcsi Bencével.⁶¹ Beszámolt arról, hogy az osztályértekezleten a nyelvészek melegen pártolták a munkát.⁶² Meg nem jelenésének – szerinte – adminisztratív oka van csupán. Megígérte, hogy utána jár a dolognak és az ügyet magáévá teszi. Remélem tehát, hogy ez gyorsítani fogja könyved megjelenését.

Ha Pesten leszel, most már erre való hivatkozással felkeresheted őt.

Szerető barátsággal ölel:

Scheiber Sándor

15.) Postai lap kézírással, 1955. I. 25.

Kedves Sanyi

Leköteleznél, ha megírnád, tudtál-e Bencével⁶³ beszélni. A kiadói értekezlet 17-én volt, sajnos értesítést még nem küldöttek ügyem állásáról. Persze érdekelne Bence információja is.

Sok szeretettel ölel

B.S.

Csak február derekán megyek legközelebb Pestre.

III.) Kézírásos postai lap

55. III. 10.

Kedves barátom!

Hálás köszönettel visszajuttatom a ponyvát. Engedd meg, hogy két kérdéssel forduljak hozzád ismét:

1) Ki volt az a korai szegedi zsidó, akivel kutatásaid során találkoztál. S hol találkoztál vele? Vagy erről vagy egy másik középkori szegedi zsidóról fogsz tőlem adatokat kapni.

2) Tudnál irodalmat adni a magyarországi werewolf-képzetre?⁶⁴ Tud erről valaki?

Őszinte barátsággal

Ölel:

Scheiber

⁶⁰ Kovács János: *Szeged és népe. Szeged ethnographiája*. Szeged, 1901. című könyvéről van szó.

⁶¹ Lásd 10. jegyzet!

⁶² A *Szegedi szótár* kiadásával kapcsolatos gondokról van szó. Bálint Sándor: *Szegedi szótár I–II*. Budapest, 1957.

⁶³ Bence = Szabolcsi Bence, lásd 10. jegyzet!

⁶⁴ A kérdésre a későbbi levelekben nincs válasz, vagy a válaszadó levél elkallódott. Werewolf = farkasember, hiedelemlény.

16.) *Postai lap, kézírással, 1956. szept. 30.*

Dr. Scheiber Sándor főisk. Igazgató Úrnak
Budapest, VIII. Kun u. 12.

Kedves Sanyi,

Arany János levelének fényképmásolatát illetőleg kérem szíves türelmetet. Egyelőre nem tudok utánanézni, mert bokatoréssal szobafogságban tespedek. Egyébként jól vagyok, dolgozom. Mihelyt tudom, elintézem az ügyet.

Sok szeretettel ölel

S.

17.) *Levél nagyméretű borítékban, 1956. IX. 18.*

Kedves Sanyi,

Azért késtem, mert reméltem, hogy a különnyomatot is küldhetem. Egyelőre még várni kell rá.

Török Károlyról:

Reiniger Jakab: Török Károly emlékezete. Szegedi Napló 1922: 53. sz.

Arany Jánosról:

Arany János levele Pálfy Ferenchez, hogy utcát nevezett el róla. Szegedi Híradó 1880: 206.

b. [nem tudom ki, de vsz. a Bob néven író Szigethy Vilmos (1877–1956) kiváló szegedi újságíró, egyben akkori városi főlevéltáros]: Arany János szegedi utcája. Legenda Amphionról, aki 56 évig hiába pengette lantját. Délmagyarország 1936: 241. sz.

Még egy Arany János-vonatkozási szegedi cikk: Farkas Géza: Néhány perc Aranyánál. Szegedi Híradó 1882: 245. sz.

Még valami, nézz utána, ha kedved van hozzá: Tompa Mihály három levele. Délmagyarország 1911: 295. sz.

Személyemről egy kis hír: az egyetem akcióba lépett katedrára való visszakerülésem érdekében. Ezt éppen ma közölte a rektor velem. Talán még az ősszel.

Nem haragszol kedves Sanyi, ha arra kérlek, ha a nekem szánt Löw-köteteket a ponyvákkal együtt leküldenéd. A hiányzó köteteket utólag is pótolhatnád. A Török Károly-füzetet alkalmmilag, majd visszaküldöd.

Igaz baráti szeretettel ölel, feleséged kezét csókolja

IX/18.

S.

Remélem, az akadémiai korrektúra-ügy elsimult!

Ja igen: ha a lappéldányok a Múzeumban nem volnának meg, gondoskodnom az itteniek lemásolásáról.

18.) *Levél, boríték nélkül, 1956. V. 7.*

Kedves Sanyi,

Megbeszélésünk értelmében ott küldök egy újabb csomag ponyvanyomtatványt.

Sajnos, egy fél napi keresés után sem tudtam megtalálni a kért profán ponyvákat. Nem akarom húzni az időt. Néhány nap múlva remélhetőleg rájuk bukkanok és küldeni fogom.

A másik dolog: a Bolygó zsidó-téma. A szótárba⁶⁵ nem találok bejegyezve. Ez annyit jelent, hogy olvastam ugyan a Kálmány-hagyatékban, de nem a szegedi nép ajkáról. Igen röstellem, hogy nem jegyeztem ki a Számodra. Kárpótlásul azonban mellékelve küldöm Varga Lajos népi írónak (bővebben: Egy magyar szeptember 31-34) két feldolgozását, fogalmazását.

A kis füzet a Tied, duplumom volt belőle.⁶⁶

Igaz baráti szeretettel ölel

Szeged, 1956. V. 7.

S.

19.) *Postai lap, 1956. márc. 23.*

Dr. Scheiber Sándor főiskolai igazgató
Budapest VIII. Kún u. 12.

Kedves Sanyi,

Sajnos egyik kérdésedre sem tudok felelni, adattal szolgálni. A ponyvairatokról nem felejtkeztem el, csak egy kis türelmet kérek.

Igaz szeretettel és barátsággal ölel

B. S.

20.) *Levél, borítékban, 1957. I. 16.*

Dr. Scheiber Sándor főisk. igazgató Úrnak
Budapest VIII. Kún u. 12.

Kedves Sanyi,

A küldött igen értékes különnyomatot Sch. főtisztelendő úr⁶⁷ átadta, köszönöm. Üdvözölő soraidra válaszolva megjegyzem, hogy azért nem írtam, mert már nov. elején L. Esztertől⁶⁸ megnyugtató híreket kaptam Rólad. Ezt később Sch. is megerősítette. Örültem, hogy azokban a nehéz napokban, a Köztársaság-tér szomszédságában nem esett személyes bajotok. A Sch-

⁶⁵ Bálint Sándor: *Szegedi szótár I-II.* Budapest, Akadémiai Kiadó, 1957.

⁶⁶ Vö. Varga Lajos: *Verses Szentírás vagy Biblia, az Ó- és Új-Szövetség története.* Negyedik könyv. 17. ének A szívtelen zsidó kegyetlensége és bűnhődése. Eger, Egri nyomda részvénytársaság, 477–478. (Reprint Ós-Kép Kiadó, Budapest, 2008.) A Verses Szentírás énekei külön füzetben és gyűjteményes kiadásban is megjelentek. Ez utóbbira hivatkozom most.

⁶⁷ Valószínűleg Schindler József, szegedi főrabbi 1948–1962. Vö. 51. jegyzet!

⁶⁸ Löw Eszter, Löw Immanuel Szegeden élő lánya. Vö. 8. jegyzet!

említette dolgot örömmel és készséggel hallottam, ehhez azonban előszavas megbeszélésre lesz szükség. Pestre aligha utazom tavasz előtt. Lábam ugyan szépen gyógyul, de még nincs teljesen rendben.

Örömmel közlöm Veled, hogy rehabilitációm dec. végén hivatalos megerősítést nyert. A Karra visszakérültem, intézetem restaurációja folyamatban van.⁶⁹ Úgy hírlik, hogy még e tanév folyamán visszaállítják a doktorátust és magántanári habilitáció régi rendjét.⁷⁰ Erről is majd elbeszélgetünk, ha már többet tudunk a dolgról.

Sok mindenről, szakmai dolgokról is szeretnék elbeszélgetni Veled, alig várom, hoy találkozunk. A kritikus napokban sokszor, sok szeretettel gondoltam Rád, családotra és tanítványaidra.

Az Arany János-levélről kért fotokópiát iparkodom mihamarabb elkészíttetni.

Sok szeretettel ölel

Szeged, 1957. I. 16.

S.

IV.) Gépírásos postai lap Országos Rabbiképző Intézet Igazgatósága Budapest, VIII. József körút 27. Telefon: 131-715 feladói címzéssel

Kedves Barátom!

Nagyon gyorsan szükségünk lenne Zsótér Andor⁷¹ leányának, Zsótér Ilona születésének pontos dátumára. Hálára köteleznél, ha ezt velem tudatnád.

Baráti szeretettel ölel:

Sanyi

Budapest, 1958. február 17.

21.) *Postai lap, 1959. III. 5.*

Dr. Scheiber Sándor főisk. Igazgató Úrnak
Budapest VIII. Kun u. 12.

Kedves Sanyi,

A kért felsővárosi anyakönyvi adata a következő:

Szül. 1852. május 4. Zsótér Sarolta, Ilona. Szülei Zsótér András (Andor)⁷² és Vékes Franciska. Későbbi bejegyzés szerint a Szeged-felsővárosi templomban 1911. aug. 2. házasságra lépett Niczky András gróffal.

Sok szeretettel üdvözöl, szolgálatodra mindig készen

1958. III. 5.

S.

⁶⁹ Ez bekövetkezett. Az oktatásügyi miniszteri kormánybiztos 1956. december 1-i hatállyal visszaadta Bálint Sándor tanítási jogát (venia legendi), amelyről Bálint Sándort Nyíri Antal dékán 1956. december 30-án kelt levelében értesítette. Bálint Sándor először 1957. január 2-án vett részt a Bölcsészkar kari tanácsülésén, ahol Nyíri Antal dékán személyesen köszöntötte a Kar oktatói és kutatói munkájába ismét bekapcsolódó tudóst. BARNÁ – JUHÁSZ – PUSZTAI 2004. 43–44.

⁷⁰ Nem így történt. Ez a visszaállítás csak az 1990-es évek közepétől következett be.

⁷¹ Lásd 49. jegyzet!

⁷² Lásd 49. jegyzet!

22.) *Postai lap, gépelve, 1958. febr. 25.*

Dr. Scheiber Sándor főiskolai igazgató úrnak
Budapest VIII. Kun-utca 12.
F: Bálint Sándor Szeged, Tömörkény u. 2/b.

Kedves Sanyi,

kérdezősködésedre sajnos nem tudok válaszolni. A múlt héten postamunka miatt nem értem rá, most pedig az influenza szobába zárt. Ez eltart a hét végéig. Ha talpra állok, remélhetőleg könnyen meg tudom szerezni a kért adatot. Addig is kérem türelmedet.

Ha jól emlékszem, múltkori együttlétünk idején ígértem Neked egy Mikszáth könyvet. Később azonban rájöttem, hogy ezt föltétlenül kell ismerned. Ezért nem jelentkeztem volna.

Örülnék, ha tájékoztatnál: sikerült-e a Zsótér-vonalon újabb Mikszáth-adalékokra bukkanni.

Sok szeretettel üdvözöl

Szeged, 1958. II. 25.

Sanyi

23.) *Express levél borítékja, érkezési pecsét: 1958. X. 18.*

Dr. Scheiber Sándor főisk. Igazgató
Budapest VIII. Kún u. 12.

Benne egy cédula:

Hálás köszönettel

S.

24.) *Levél, boríték nélkül 1962. március 22.*

Kedves Sanyi,

végre küldtem a két fényképmásolatokat. Nem valami sikerültek, de a célnak talán megfelelnék. A késedelmeskedésért baráti elnézésedet kérve, szeretettel üdvözöl

Szeged, 1962. március 22.

S.

V.) *Gépírásos levél*

Kedves Barátom!

Kérdéseidre az alábbiakban válaszolok.

1. A geszal nem héber szó.

2. Ex. XXV. 2. fordítása: „Vegyenek nekem ajándékot ...” A teruma valóban a hérim igeformából származik, annyit jelent: „emelni”. Azért jelent az ajándék és eme-

lés egyet, mert a vagyonukból emelik le azt, amit ajándékoznak. Ez a rész nincs összefüggésben semmi lengetéssel. Ott a puszta Szentély számára felajánlott ajándékokról van szó.

3. Buber-fordítás⁷³ lesz majd. Meg fogod kapni.

Került-e eléd azóta Mikszáth-levél?

A bolygó zsidóról lejegyzett szövegeidet egyszer majd juttasd el hozzám.

Régi barátsággal ölel:

Sanyi

Budapest, 1969. október 23.

25.) *Levél, boríték nélkül, 1970. febr. 7.*

Kedves Sanyi,

hálásan köszönöm Mikszáth levelének megküldésével tanúsított baráti figyelmedet. Már át is tanulmányoztam, külön is gratulálok a kitűnő jegyzettapparátushoz. Kérlek, add át Jenőnek⁷⁴ is legmelegebb üdvözetemet.

Szeretettel ölel

1970. febr. 7.

S.

26.) *Levél, borítékban, 1972. XII. 12.*

Dr. Scheiber Sándor főiskolai igazgató Úrnak
Budapest, VIII. Kun u. 12.

Kedves Sanyi,

köszönöm szíves ismertetési szándékodat.⁷⁵ Arra gondoltam, nem írál-e egy magyar nyelvű recenzió-változatot az Ethnographia számára, megkérdezvén előtte Földes Lászlót?⁷⁶ Kérésemet természetesen ne érezd Magadra nézve kötelezőnek.

Szegény Zsoldos Jenő⁷⁷ halála igaz részvétellel töltött el, nagyon rokonszenveztem vele.

Baráti szeretettel sokszor üdvözöl

1972. XII. 12.

S.

VI.) *Kézírásos postai lap Dr. Scheiber Sándor főiskolai igazgató Budapest, VIII. Kún u. 12. feladói címmel*

72. XII. 12.

⁷³ Martin Buber (1878–1965) izraeli-osztrák vallásfilozófus. Itt talán a német nyelvű bibliafordításáról lehet szó, amely a héber eredetihez leginkább igazodó szövegek egyike.

⁷⁴ Zsoldos Jenő (1896–1972): irodalomtörténész, nyelvész, pedagógus.

⁷⁵ Valószínű, hogy az 1972-ben megjelent *Szegedi példabeszédek és jeles mondások* (Budapest, Magyar Nyelvtudományi Társaság, 1972.) című kötetéről van szó. Az ismertetés nem jelent meg.

⁷⁶ Földes László (1934–1980) néprajzkutató, az Ethnographia folyóirat szerkesztője.

⁷⁷ Vö. 74. jegyzet!

Kedves barátom!

*Szt. Erzsébet csodájának (a kenyér virággá válik) van-e irodalma és párhuzam-
anyaga? Ilyen csodára (vagy hasonlóra) szükségem lenne az ókorból.*

Segítséged hálásan köszöni

régi barátod:

Sanyi

27.) *Postai lap, 1972. dec. 15.*

Dr. Scheiber Sándor főiskolai igazgató Úrnak
Budapest VIII. Kun u. 12.

Kedves Sanyi,

a kérdezett folklór motívumhoz sajnos semmit sem tudok hozzáadni az
Erzsébet-legendán kívül. Úgy rémlik azonban mintha Köhler⁷⁸ írt volna róla,
ezt azonban Te jobban tudod.

Soraink keresztettk egymást. Most is igaz szeretettel ölel

XII. 14.

S.

28.) *Levél, borítékban, 1974. aug. 9.*

Dr. Scheiber Sándor főisk. igazgató Úrnak
1081 Budapest VIII. Kún u. 12.

Kedves Sanyi,

70. születésnapomra küldött baráti jókívánságaidat hálásan köszönöm.⁷⁹

A régi nagy szeretettel köszöntelek én is

1974. VIII/9.

Bálint Sándor

VII.) *Kézírtásos postai lap Dr. Scheiber Sándor főiskolai igazgató Budapest, VIII. Kún
u. 12. feladói címezzel*

74. VIII. 24.

Kedves barátom!

*Egyszer régen egy leveledben adatokat küldtél Arany Jóka ördögével kapcsolatban,
hogy kik írtak még a határkijelölés alkalmából való megcsapatásról.⁸⁰ Úgy emlékszem,
a Népünk és Nyelvünkben valahol megjelent cikkekről volt szó és másokról.*

*Ha azok kezéd ügyében lennének, írd meg újból, mert most szükségem lenne rájuk.
A korrektúra már előttem, ezért sürgős.*

⁷⁸ Nem azonosítható személy. Talán egy bizonyos Joachim Köhler (1935-), tübingeni egyháztörté-
ténész, aki a középkori és kora újkori egyháztörténet emeritus professzora, több tanulmány-
ban írt Szent Erzsébetéről, de a tőle megtalált, Szent Erzsébetéről szóló bibliográfiai adatok,
évszámok mind későbbiek, mint a levél keltezése.

⁷⁹ A köszöntő lap is hiányzik a levelezésből.

⁸⁰ Lásd Bálint Sándor 12. számú levelét fentebb 1953. VIII. 19-i keltezéssel!

Megjelent a kőszegi zsidókról szóló monográfia⁸¹ is, Schönerrel⁸² küldök.

Ölel:

Sanyi

29.) *Levél, borítékban, 1975. IV. 22.*

Dr. Scheiber Sándor professzor Úrnak

Budapest VIII. Kun u. 12.

Kedves Sanyi,

Schöner főtitelendő úr⁸³ szíves közvetítésével kézhez kaptam új művedet. Szívvel-lélekkal gratulálok hozzá: páratlan olvasottságod, nagy fölkézsültséged és erudiciód – mind mindig – most is elragadott. A folklór és irodalomtörténet klasszikus kézikönyvének érzem.⁸⁴

Ami kérésedet, a Tiszatájban való recenziót illeti, készséggel vállalkozom, ha az új szerkesztőség akár személyem, akár a könyv jeles részének tematikája miatt nem zárkózik el előle.⁸⁵ Mindenképpen tájékoztatni foglak, miként alakul a dolog.

Remélhetőleg a közeljövőben már megjelenik a mesepublikációm, természetesen küldök belőle.

Sára feleségem is nagy érdeklődéssel olvassa művedet. Szívből üdvözl. Sok szeretettel hűségese barátod

1975. IV. 17.

S.

(A hátoldalán Sára levele!)

30.) *Levél, borítékban, mindenféle címzés nélkül, 1975. VII. 3., valószínűleg személyes kézbesítéssel érkezhettek, rajta Scheiber Sándor kézírásával: dr. Bálint Sándortól*

Kedves Sanyi,

éppen írni készültem, amikor most lapodat megkaptam.

Nagy munkában vagyok, éppen azért arra kérlek, hogy a mellékelt Mihály arkangyalról szóló terjedelmes kéziratból⁸⁶ válogasd ki a legalkalmasabbnak talált részeket és az Évkönyvben ezeket közölnéd. Felhatalmazlak a szükségesnek látszó stílárius változtatások, összevonások elvégzésére is. Az így nyert

⁸¹ Harsányi László: *A kőszegi zsidók*. Budapest: MIOK, 1974. (A Magyarországi zsidó hitközségek monográfiái, 6.)

⁸² Schöner Alfréd (*1948), jelenleg az Országos Rabbiképző-Zsidó Egyetem rektora, szegedi főrabbi 1974–1976. „Atyai jóbarátság fűzött Bálint Sándorhoz. Vele nemegyszer elmentem az alsóvárosi templomba istentiszteletre: mint ahogyan Bálint Sándor is eljött hozzánk a zsinagógába, és az azt követő beszélgetéseken is részt vett.” Schöner Alfréd levelét idézi Lele József. Ifj. *LELE* 1996. 66.

⁸³ A főtitelendő megszólítás szegedi hagyomány szerint kijárt a rabbiknak is! Szegedi beiktatásán Scheiber Sándor mondott beszédet. SCHEIBER 1994b.

⁸⁴ Scheiber Sándor: *Folklór és tárgytörténet I-II*. Budapest, 1975.

⁸⁵ Úgy tűnik, elzárkózott. Ekkor történt Ilia Mihály (szerkesztő 1972–1974) leváltása, s az új szerkesztő, Vörös László kinevezése (1975–1986).

⁸⁶ Bálint Sándor ekkor az Ünnepi kalendárium kötetein is dolgozott. Valószínű, hogy ennek kéziratából emelte ki a Mihály arkangyalról szóló fejezetet, s küldte el Scheiber Sándornak. Vö. BÁLINT 1977. II. 306–337. Nem tudok megjelenéséről!

szöveget házilag gépeltesd le. Ezt nem kell bemutatnod. Ha lehetséges, az én kéziratomat a végén küldd vissza.

A Tiszatájnak eljuttattam a recenziót, még nem kaptam rá választ. El vagyok készülve a visszaküldésére is. Mindenesetre a másolatot itt mellékelem. Személyesen majd többet is.⁸⁷

Rapcsányi most 27-ére jelezte látogatását.

Kedves Sanyi, én is kérlek valamire. A Szegedi táj néprajzi monográfiájának szegedi megjelenése valószínűnek látszik.⁸⁸ A történeti részben méltatom Löw Immanuel személyét és munkásságát is. Te kedves voltál bibliográfiai adatokkal szolgálni. Vajon meg tudnál-e ajándékozni a Fauna etc. és a Studia etc. c. művével,⁸⁹ amelyeket Te adtál ki. Ha nem volna módodban, betekintésre küldd el mihamarabb rövid időre. Egy közlésre alkalmas fényképének is örülnék. A Löw-dolgok igen sűrűtőek.⁹⁰

Tombácz János meséinek az Akadémiai Kiadónál való megjelenése még mindig húzódik.⁹¹

Baráti szeretettel

1975. VII. 3.

Levelem írása közben Rapcsányi is volt itt. Mindent megbeszéltünk. Sok szeretettel emlegettünk, jóságodat köszönöm.⁹²

31.) *levél, borítékban, 1975. III. 2.*

Prof. A. Scheiber
Wolfson College
Oxford, England
Exp. Bálint S. 6720 Szeged, Tömörkény u. 2/b.

Kedves Sanyi,

sajnos kérdéseidre tudomásom szerint és a rendelkezésemre álló meseanyag nyomán nem tudok utalásokat tenni.⁹³

Oxfordi létedhez szeretettel kívánok gazdag kutatói eredményeket és szép élményeket.

1975. III. 2.

S.

⁸⁷ Végül is nem jelent meg!

⁸⁸ Megjelent 1977-ben. *A szögedi nemzet: a szegedi nagytáj népélete I. rész.* Szeged, 1976 (1977) Móra Ferenc Múzeum Évkönyve 1974/75-2.

⁸⁹ *Fauna und Mineralien der Juden.* Herausgegeben von A. Scheiber. Hildesheim, 1969., *Studien zur jüdischen Folklore*, Ed. A. Scheiber. Hildesheim, 1994. című munkákról van szó, amelyeket Scheiber Sándor gondozott.

⁹⁰ Löw Immanuelről szóló írás megjelent Bálint Sándor: *A szögedi nemzet. A szegedi nagytáj népélete I. rész.* A Móra Ferenc Múzeum Évkönyve 1974/75-2. Szeged, 1976. 25.

⁹¹ Megjelent végül 1975-ben: *Tombácz János meséi.* Gyűjtötte és a bevezetőt írta Bálint Sándor. Jegyzetekkel ellátta Dömötör Ákos. Budapest, Akadémiai Kiadó, 1975. 710 oldal, 1 melléklet.

⁹² Rádióelőadás előkészítése, adás: *Mitoszok és legendák a bibliában.* 15. rész. Vendégségben „Kána menyegzőben” 1976. aug. 6. 20 óra 38 perc, Kossuth Rádió, 20 perc. Majd kötetbe szerkesztve megjelent „*Bibliai elemek a magyar néphagyományban*” címmel, RTV-Minerva, Budapest, 1978. 267–279. Második kiadás 1984. Rapcsányi Lászlóval még egy riportja volt: *Beszélgetések a Bibliáról*, 6. Magyar néphagyományok. *Új Tükör* 14. évf. 31. sz. 1977. júl. 31. 12–13. oldal

⁹³ Nem tudjuk, mit kérdezett Scheiber Sándor, levele nem maradt meg.

VIII.) Kézírásos levél

75. VII. 31.

Kedves barátom!

Lenyűgözően érdekes és utólérhetetlenül gazdag tanulmányodból nem vágható ki részlet anélkül, hogy az egész meg ne csorbulna. Az egész viszont nekünk hosszú.

Hadd javasoljam: Ha megírod a Rádió-előadásod, add nekünk a kézirat egy példányát közlésre. Nekünk ez nagyon megfelelné.

Küldök egy Löw-képet.⁹⁴

A két művet most vitte el öcsém magával. Kértem helyette újat Olmsztól.⁹⁵ Ha megjön, küldöm. A Fauna leírása megvan a bibliográfia 946. száma alatt. A másiké ez:

Immanuel Löw: *Studien zur jüdischen Folklore*. Herausgegeben von Alexander Scheiber. Hildesheim – New York, 1975. 8° X+150⁹⁶

Örülök, hogy Rapcsányival⁹⁷ megegyeztél.

Az ismertetés másolatát nagyon köszönöm.

Ölel barátod

Sanyi

IX.) Kézírásos postai lap Dr. Scheiber Sándor főiskolai igazgató Budapest, VIII. Kún u. 12. feladói címezéssel

76. I. 7.

Kedves barátom!

Köszönöm a nagyszerű könyvet. A hét végén ez lesz az olvasmányom.

Láttam a Tiszatájban a Tombác-ismertetést.⁹⁸

Ölel

Sanyi

32.) Postai lap, 1977. jan. 25.

Dr. Scheiber Sándor professzor, főisk. igazgató Úrnak

1081 Budapest VIII. Kun u. 12.

F: Bálint Sándor, 6720 Szeged, Tömörkény u. 2/b.

⁹⁴ Löw Immánuel időskori fényképe megjelent Bálint Sándor: *A szögedi nemzet. A szegedi nagytáj népelete I. rész*. A Móra Ferenc Múzeum Évkönyve 1974/75-2. Szeged, 1976. 24.

⁹⁵ Georg Olms Verlag, német könyvkiadó. Náluk jelent meg a Scheiber Sándor által szerkesztett két Löw Immánuel mű. Immanuel Löw: *Fauna und Mineralien der Juden*. Herausgegeben und mit einem Vorwort und Anmerkung[en] versehen von Alexander Scheiber. Hildesheim 1969. és Immanuel Löw: *Studien zur jüdischen Folklore*. Zusammengestellt und mit einem Vorwort von Alexander Scheiber. Hildesheim 1975.

⁹⁶ A kötet megjelent Hrotkó Larissa magyar fordításában és a Szegedi Tudományegyetem Néprajzi és Kulturális Antropológiai Tanszékének kiadásában. Löw 2013.

⁹⁷ Rapcsányi László (1925–2013) újságíró, szerkesztő. Az általa szerkesztett *Beszélgetések a Bibliáról* 1978-ban megjelent könyvre van utalás. Ebben jelent meg Rapcsányi László beszélgetése Bálint Sándorral: Bálint Sándor: *Bibliái elemek a magyar néphagyományban*. In: Rapcsányi László szerk. *Beszélgetések a Bibliáról: mítoszok és legendák a Bibliában*. Budapest, RTV-Minerva, 267–279.

⁹⁸ Erre az ismertetésre nem akadtam. A Tombác-mesekötetet Scheiber Sándor a *Fabula* című, Berlinben és New Yorkban megjelenő folyóiratban ismertette (17 Band, Heft 1/2 (1976) 79–81.

Kedves Sanyi,

igen szép recenziódat⁹⁹ hálásan köszönöm. Írd meg, ha a füzetre szükség lenne. Akkor azonnal visszaküldöm.

Állandóan dolgozgatok. Az eredményeket megküldöm.

Baráti szeretettel

1977. jan. 25.

S.

33.) *Levél, boríték nélkül, 1977. II. 12.*

Kedves Sanyi,

előreláthatólag most 16-án, csütörtökön Budapesten leszek, ½ 10 óra tájban a főiskolátokon meglátogatlak, örülnék, ha az ígért könyvet most megkaphatnám Tőled.

Szeretettel ölel

Szeged, 1977. II. 12.

Sándor

34.) *Levél, boríték nélkül, 1977. május 22.*

Kedves Sanyi,

gondolkoztam, mit is küldenék megtisztelő felszólításodra Évkönyvetek számára. Így jutott eszembe ez a mesetöredék, Tombác János hattyúdala. Kérem, mielőbbi rövid értesítéset, alkalmas-e közlésre.¹⁰⁰

Örülnék, ha kért könyv magyar fordításával meg tudnál ajándékozni.

Szokás szerint sokat dolgozom, de ez nem baj.

Sok-sok szeretettel hűséges barátod

1977. május 22.

Sándor

X.) *Kézírásos postai lap, kézzel írott Scheiber Bp., VIII., Kun u. 12. feladói címmel*

78. I. 4.

Drága barátom!

Két halhatatlan műved olvasásával ünneplem az év kezdetét.¹⁰¹ Amíg magyar néprajzkutatás lesz, azokhoz mint orákulumokhoz fordulnak. Szobrod talapzatára fel lesznek írva műveid címei s eléje: Állítá: a szögedi nemzet. Érd meg egészségben, frissességben a három kötet¹⁰² megjelenését és később a továbbiakat is.

Ölel hű barátod:

Sanyi

⁹⁹ A Tombác János meséi kötetről írt Scheiber-ismertetés: *Fabula* (Berlin-New York), Bd. 17. H. ½. 1976. p. 79–81.

¹⁰⁰ Tudomásom szerint nem jelent meg.

¹⁰¹ A szögedi nemzet mellett valószínűleg az *Ünnepi kalendáriumra* utal Scheiber Sándor, ami akkor jelent meg.

¹⁰² A szögedi nemzet három kötetére van itt utalás: *A szögedi nemzet: a szegedi nagytáj népelete. I. rész.* Szeged, 1976. A Móra Ferenc Múzeum Évkönyve 1974/75. 2.; *A szögedi nemzet: a szegedi nagytáj népelete. II. rész.* Szeged, 1977. A Móra Ferenc Múzeum Évkönyve 1976/77. 2.; *A szögedi nemzet: a szegedi nagytáj népelete. III. rész.* Szeged, 1980. A Móra Ferenc Múzeum Évkönyve 1978/79. 2.

XI.) Kézírásos levél

78. VI. 13.

Kedves barátom!

Arany János A francia kakas-ból idézi ezeket az ismert sorokat (prózai dolgozataiban is egyszer):

Megúntam gyönyörű Győrnek

Gyöngy várába' laktomat,

Mert a Duna, Rába, Rábcza

Rákja rágja lábomat.

1) Ismered-e A francia kakast? Ponyva ez, vagy verscím?

2) Hol találtad ezt a nyelvtörő mondókát még? (Nekem van néhány helyen.)

Szerető barátsággal ölel:

Sanyi

35.) Levél, boríték nélkül, 1978. VI. 27.

Kedves Sanyi,

Kérdésedre A szögedi nemzet korrektúra gondjai miatt kissé megkésve válaszolok. A II. kötetről van szó, amelyet közeli megjelenése után küldök.

A szólással a Györffy-Viski Magyarság Néprajza III. 376 (1. kiadás) található, ahol azt szerintem egyszerűen csak Arany Jánostól emelte ki a fejezet szerzője Szendrey Zsigmond szokott felelőtlenségével a verszet forrása nélkül idézi.

Szíves szeretettel köszöntelek

S.

XII.) Kézírásos postai lap, kézzel írott Scheiber Bp., VIII., Kun u. 12. 1081 feladói címzéssel, 1979. VII. 20. postai bélyegzéssel

Kedves barátom!

A tegnapi televíziós szereplésedhez¹⁰³ meleg szeretettel gratulálok. Mégis meglesz a szobor, amelyről - ne feledd - először én beszéltem.¹⁰⁴

A régi barátsággal

Sanyi

¹⁰³ A legszögedibb szögedi: Bálint Sándor-portré. Riporter Trogmayer Ottó, szerkesztő D. Fehér Zsuzsa, rendező Soós Árpád. Az adás időpontja 1979. július 19. 21 óra 45 perc, TV 1 program. Rónai Béla visszaemlékezése szerint A „legszögedibb szögedi” név, a film címe, ami mára Bálint Sándor állandó jelzője lett, Scheiber Sándortól származik. RÓNAI 2001. 41–42.

¹⁰⁴ 1984 áprilisában, Bálint Sándor születésének 80. évében utcát neveztek el róla, 1984. júliusában emléktáblát avattak azóta lebontott szülőházán, 1989-ben róla neveztek el az általános iskolát Tápén, 1989. augusztus 1-én felavatták a Kalmár Márton készítette szobrát a szeged-alsóvárosi Mátyás téren, 1993-ban pedig a szegedi Dóm téri Nemzeti Emléksarnokban, Szathmáry Gyöngyi alkotását. 2004-ben a Szegedi Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar Néprajzi és Kulturális Antropológiai Tanszékének tantermét *Bálint Sándor teremnek* neveztük el, s falán felavattuk Bálint Sándor bronz plakettjét, Kalmár Márton szobrászművész alkotását.

Scheiber Sándor szegedi habilitációjának levéltári emlékei

Szegedi Tudományegyetem
Bölcsészettudományi Kara
Szeged, Táncsics Mihály-u. 2.
448/1948-49.
bksz.

Jegyzőkönyv

A szegedi Tudományegyetem Bölcsészettudományi karának
1949. évi március hó 30-án (szerdán) déli 12 órakor tartott

VII. rendes üléséről.

Jelen vannak: dr. Princz Gyula e.i. dékán elnöklete alatt:

Dr. Koltay-Kastner Jenő,¹⁰⁵ dr. Klemm Antal,¹⁰⁶ dr. Bognár Cecil,¹⁰⁷ dr. Hermann Egyed,¹⁰⁸ dr. Mészöly Gedeon,¹⁰⁹ dr. Felvinczi Takács Zoltán,¹¹⁰ dr. Bálint Sándor, dr. Waldapfel Imre,¹¹¹ dr. Sótér István¹¹² ny. r. tanárok, – dr. Halász Előd¹¹³ ny. rk. tanár.

¹⁰⁵ Koltay-Kastner Jenő (1892–1985) irodalomtörténész, filológus, történész, a Magyar Tudományos Akadémia levelező tagja. A 20. századi magyar italianisztika kiváló tudósa. 1940-től a szegedi egyetemen az olasz nyelv és irodalom nyilvános rendes tanára. Nevéhez fűződik az első magyar–olasz, olasz–magyar nagyszótár összeállítása (1930–1934).

¹⁰⁶ Klemm Antal (1883–1963) nyelvész, finnugrista, bencés szerzetes, a nyelvtudományok doktora (1957), a Magyar Tudományos Akadémia levelező (1927) tagja. 1940-től a magyar és finnugor tanszék nyilvános rendes egyetemi tanára.

¹⁰⁷ Bognár Cecil Pál (1883–1967) bencés szerzetes, pszichológus, 1941–1950 között egyetemi tanár, a szegedi egyetemen a Lélektani Intézet vezetője.

¹⁰⁸ Hermann Egyed István (1895–1970) történész, levéltáros, premontrei kanonok, egyetemi tanár. 1940–1948 között a szegedi tudományegyetemen a magyar történelem és művelődéstörténet nyilvános rendes tanára, 1944–1945-ben a bölcsészettudományi kar dékánja, 1945–46-ban prodékánja volt. 1949-ben nyugdíjazták. 1949–50-ben a szegedi római katolikus tanárképzőben a magyar történelem tanára.

¹⁰⁹ Mészöly Gedeon (1880–1960) nyelvész, nyelvtörténész, műfordító. 1922 és 1958 között a szegedi egyetem Urál-Altáji, majd a Finnugor Nyelvészeti Tanszékének vezetője. Az 1928–29-es és 1950–51-es tanévben a szegedi egyetem Bölcsészettudományi Karának dékánja volt.

¹¹⁰ Felvinczi Takács Zoltán (1880–1964) művészettörténész. 1939–40-ben, majd 1947–1950. december 31-ig állt a szegedi egyetem alkalmazásában. 1940–1947 között í kolozsvári egyetem tanára. 1950-ben a nyugati nyelvek tanszékeivel együtt a művészettörténeti tanszékot is megszűntették.

¹¹¹ (Trencsényi) Waldapfel Imre (1908–1970) klasszika-filológus, irodalomtörténész, vallástörténész, 1948–1950 között a szegedi tudományegyetem klasszika filológia tanszékének egyetemi tanára, a Magyar Tudományos Akadémia tagja (1949).

¹¹² Sótér István (1913–1988) irodalomtörténész, író, esszéista. 1948–1952 között a szegedi egyetem tanára.

¹¹³ Halász Előd (1920–1997) germán filológus, irodalomtörténész, nyelvész, 1948–1984 között a szegedi egyetem tanszékvezető egyetemi tanára a német nyelv- és irodalom tanszéken.

A magántanárok képviselőiben: dr. Wágner Richárd¹¹⁴ és dr. Szeghy Endre¹¹⁵ egyetemi magántanárok.

Szabadságon: dr. Kerényi Károly,¹¹⁶ dr. Birkás Géza,¹¹⁷ dr. Mester János¹¹⁸ ny. r. tanár.

Távolmaradását kimentette: dr. Tóth László¹¹⁹ és dr. Baróti Dezső¹²⁰ ny. r. tanár.

Jegyzőkönyvet vezet: dr. Halász Előd ny. rk. tanár.

[...]

191. sz.

183/1948-49. bksz.

Dr. Bálint Sándor és dr. Waldapfel Imre ny. r. tanárok bemutatják dr. Scheiber Sándor irodalmi munkásságára vonatkozó véleményes jelentésüket. (Lásd e jegyzőkönyv mellékletét).

A jelentéshez dr. Felvinczi Takáts Zoltán ny. r. tanár szól hozzá és kifejti, hogy a jelölt tárgyköre hézagpótló a bölcsészeti kar oktatási munkája szempontjából és ezért szükségesnek és igen örvendetesnek tartja dr. Scheiber Sándor habilitációját.

Dr. Waldapfel Imre ny. r. tanár azt a javaslatot teszi, hogy a Kar dr. Scheiber Sándort 8 féléves munkatervének – Bálint Sándor ny. r. tanárral való megbeszélés alapján - átdolgozására kérje fel, hogy ily módon a tanulmányi programba jobban beleilleszkedő előadásokat tartson.

A Kar a hozzászólásokat magáévá teszi.

Dr. Bálint Sándor arra való utalással, hogy a főiskolai tanárok magántanári kollokviumát általában el szokták engedni, azt javasolja, hogy a Kar dr. Scheiber Sándor esetében is így járjon el.

Elnök ezután elrendeli a titkos szavazást, amelynek eredményeképpen a Kar a bírálók jelentését egyhangúan elfogadja és a jelöltet – a magántanári kollokvium elengedésével - a további magántanári cselekményekre bocsátja.

[...]

¹¹⁴ Wágner Richárd (1905–1972) földrajztudós, klimatológus, egyetemi tanár a szegedi egyetemen.

¹¹⁵ Szeghy Endre (1898–1972) zeneszerző, zenepedagógus, népzenekutató. 1928-1961 között a szegedi Polgári Iskolai Tanárképző Főiskola (később Pedagógiai Főiskola) ének-zene tanszék tanára. Szeghy Endre. 1947. február 5-én szerzett magántanári képesítést *A népzene tudomány problémaköre* tárgykörben Bálint Sándornál.

¹¹⁶ Kerényi Károly (1897–1973) vallástörténész, 1940–1949 között a szegedi egyetem tanára, a Magyar Tudományos Akadémia tagja.

¹¹⁷ Birkás Géza (1879–1951) irodalomtörténész, 1940–1948 között a szegedi francia tanszék tanszékvezető egyetemi tanára.

¹¹⁸ Mester János (1879–1954) filozófus, pedagógus, pszichológus, 1934–1949 között a szegedi egyetem filozófiai, majd pszichológiai tanszékének tanszékvezető egyetemi tanára, pápai prelátnak.

¹¹⁹ Tóth László (1895–1958) történész, 1940-től a szegedi egyetem tanára.

¹²⁰ Baróti Dezső (1911–1994) irodalomtörténész, a szegedi egyetem tanára (1948-tól), a szegedi egyetem rektora 1955–1957.

448 bksz
1948/49

183/1948-49
bksz

Kézirat gyanánt

Dr. BÁLINT SÁNDOR
Egyetemi ny. r. tanár

és

Dr. WALDAPFEL IMRE
Egyetemi ny. r. tanár

VÉLEMÉNYES JELENTÉSE

Dr. SCHEIBER SÁNDOR
magántanári képesítési
ügyében.

I.
TEKINTETES KAR!

Dr. Scheiber Sándor jelen tanév folyamán magántanári habilitációért folyamodott Karunkhoz. A Kar 1948. novemberi ülésén Dr. Scheiber Sándor személyi minősültségét egyhangúlag megállapította, egyben Dr. Trencsényi-Waldapfel Imrét és engem bízott meg a tárgyi minősítés elkészítésével.

Dr. Scheiber Sándor az országos Rabbiképző Intézet tanára 1913. július 9-én született Budapesten. Mint gimnáziumi növendék egyik tanulmányi versenyen a magyarból győzelmet aratott. 1937-ben a Pázmány Péter-Tudományegyetem bölcsészeti karán a sémi filológiából, perzsából és az ókori keleti népek történetéből doktori oklevelet szerzett. 1938-ban az Országos Rabbiképző Intézetben rabbi-oklevelet kapott. 1940-1944 között dunaföldvári főrabbi lett. 1945-ben az Országos Rabbiképző Intézet teológiai tanára lett és megszervezte a zsidó folklóre kollégiumát. 1939-ben és 1947-ben külföldi tanulmányutakon is járt.

Scheiber Sándor már doktori értekezésével (Keleti hagyományok a nyelvek keletkezéséről, 1937; németül: *Das Problem des Ursprungs der Sprache im jüdischen Schrifttum. Mahler Ede-émlékkönyv*, 1937.) elárulja kutató egyéniségének legjellegzetesebb vonásait. A nyelv eredetének és a bábeli nyelvzavarnak bibliai és mondai hagyományaival foglalkozva, derekas tanújelét adja olvasó szenvedélyének, filológiai és folklorisztikai iskolázottságának. Ehhez a tárgykörhöz csatlakozik egy megelőző dolgozata is: A héber nyelv ősnyelv voltának egy bizonyítékáról (1936).

Scheiber egyébként állandóan szívesen foglalkozik ószövetségi folklóre-problémákkal. Ilyenek: A szóló mondájának vándorútja (1935), amelyben egy valószínűleg zsidó eredetű vándormonda egyetemes elterjedését és a magyar néphagyományban való életét vizsgálja. A zsidó tűzőzön-képzetkörből két fejezetet is földdolgozott: Lót lányai (1938) és Bábel tornya (1939), amelyek szintén kitűnő erudicióról tanúskodnak. Sófár a gyászszertartáson (1940) című dolgozatában a sófár (=kürt) a zsidó halottkultuszban való jelentőségét, démonúzó szerepét elemzi. Szintén erről szól: A halottas sófárfúvás és a hét körmenet, továbbá: Mégegyszer a halottas sófárfúvásról. A zsidó folklóre világába vezet: Egy talányos jóslásmód megfejtése című (1941) dolgozata, amely egy sajátos jóslásmódot: a vállbanézést elemzi. Mélyreható folklorisztikai, filológiai és ikonográfiai kutatás eredeti eredményei: Kájin és Ábel áldozati füstéről szóló legenda életrajza (1942). Mégegyszer: További irodalmi nyomok a Kájin és Ábel áldozati füstjéről szóló legendához (1943). Meseelemek a karaita Jehuda Hádásszi főművében (1941); francia változata: Eléments fabuleux dans l'„eshkol Hakofer“ de juda Hadasi (1948) című dolgozatában tanulságosan hívja föl a figyelmet a középkori zsidó folklóre egyik gazdag forrására, miközben rámutat az egyházi, világirodalmi és magyar összefüggésekre is.

Néhány kisebb, inkább népszerűsítő cikke (l. műveinek bibliográfiájában) is jelenik meg a zsidó néphagyomány köréből, hogy működésének újabb szakaszában érdeklődését inkább a magyar folklórnak szentelje. A nagy nemzetközi tudományos tekintéllyel rendelkező szegedi főrabbi Löw Immanuel egyéniségét és folklorisztikai munkásságát, így többek között a másik híres szegedi kutatóval, Kálmány Lajossal való barátságát több dolgozatában méltatja. Néhány kitűnő folklorisztikai adalékot közöl Mikszáth Kálmán műveihöz, így: A katekizmusi ének, Az istenáldotta búzacsempészes, Könnyű, mint Habakuk, amelyekben az anekdotázó Mikszáthnak széleskörű világirodalmi és folklorisztikai kapcsolatait villantja meg. Szívesen foglalkozik néhány modern költőnk bibliai és folklorereminiscenciáival is, így Juhász Gyulának, József Attilának, Kiss Józsefnek inspirációjával is. Megemlíthetjük még Scheiber Sándor nagyértékű bibliográfiai és zsidó irodalomtörténeti munkálatait, továbbá szerkesztői tevékenységét is, amelyek azonban nem tartoznak szorosan bírálatusunk körébe. (Felsorolásuk műveinek mellékelt jegyzékében.)¹²¹

Scheiber Sándor a kitűnő folkloristát, Heller Bernátot¹²² vallja mesterének, akinek a magyar és keleti (zsidó és mohamedán) folklórekapcsolatok föltárásában olyan nagy érdemei vannak. Másfelől azonban a tárgy történeti kutatás magyar mestereihez: Katona Lajoshoz,¹²³ Berze Nagy Jánoshoz,¹²⁴ Binder Jenőhöz,¹²⁵

¹²¹ A művek jegyzéke hiányzik a levéltári anyagból.

¹²² Heller Bernát irodalomtörténész, folklorista (1871–1943), a héber és az iszlám mese- és mondavilág jeles kutatója.

¹²³ Katona Lajos filológus, folklorkutató (1862–1910), a Magyar Tudományos Akadémia levelező tagja (1901).

¹²⁴ Berze Nagy János tanár, tanfelügyelő, folklorkutató (1879–1946).

¹²⁵ Binder Jenő irodalomtörténész, néprajzi író (1856–1933).

Solymossy Sándorhoz,¹²⁶ György Lajoshoz¹²⁷ csatlakozik. Munkássága természetesen még nem ért el delelőjére, de széleskörű nyelvismerete, ambíciója, kitűnő iskolázottsága és módszeressége olyan érték, amely megérdemli az elismerést. Kérem ennél fogva a Tekintetes Kart, hogy Scheiber Sándornak a magyar néprajz keleti kapcsolatai tárgy körből való tudományos minősültségét elismerje és a magántanári habilitációjához szükséges további lépésekhez hozzájáruljon.

Megemlítem még, hogy Scheiber Sándor szabályszerűen igazolt és kérelmét az összes hivatalisan előírt mellékletekkel támogatja.

Fogadja a Tekintetes Kar igaz tiszteletem kifejezését.

Szeged, 1949. február 2.

DR. BÁLINT SÁNDOR s.k.
egyetemi ny. r. tanár

II. TISZTELT KAR!

Dr. Scheiber Sándor szorgalmas kutató munkássága a néprajz és vallástörténet, az orientalisztika és a magyar irodalomtörténet között oszlik meg, de úgy, hogy a különböző területeken szerzett sokoldalú tudását szerencsésen tudja egyesíteni egy-egy részletprobléma megvilágításánál, így pl. egy-egy néprajzi motívumnak, melyet Mikszáth Kálmánnál felismer, egész kelet-nyugati vándorútját tudja a források elsődleges ismerete alapján bemutatni. És ebben van legnagyobb érdeme: a világhírű magyar folkloristától, akit mestérének vall, Heller Bernáttól tanulta meg mindig eredeti lelőhelyükön keresni fel a motívumokat s ebben a keleti nyelvekben való nagy jártassága támogatja. A népmese és népmonda, a népies szólások és vallásos szokások alapos ismerője. Jeles monográfiát írt Keleti néphagyományok a nyelvek keletkezéséről címen, végigkíséri a szőlő mondájának vándorútját, a Káin és Aber (sic!) történetére vonatkozó hagyományokat – a képzőművészeti ábrázolásokat is kellően értékelve, – alapos tárgy történeti jegyzeteket fűz a karaita Jehuda Hanászi¹²⁸ főművének meselemeihez, feltárja a néphagyományok szerepét Mikszáth Kálmán, Kiss József és József Attila költészetében stb. s szerencsés kézzel József Attila néhány ismeretlen versét is felfedezi és kiadja.

Mindezek alapján dr. Scheiber Sándornak „A magyar néprajz keleti kapcsolatai” c. tárgy körből való magántanári képesítéséhez szívesen hozzájárulok.

Szeged, 1949. március havában

DR. WALDAPFEL IMRE s.k.
egyetemi ny. r. tanár

¹²⁶ Lásd 33. jegyzet!

¹²⁷ György Lajos irodalomtörténész, bibliográfus (1890–1950).

¹²⁸ Jehuda Hanászi (másként Hágádós, a szent, vagy röviden *Rabbi*, meghalt i.u. 219.) a Misna, magyarul Ismétlés ma ismert formájának egybeszerkesztője.

FORRÁSOK

Csongrád Megyei Levéltár VIII. 6. Szegedi Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kara, 448/1948-49.

IRODALOM

BÁLINT Sándor

- 1948 Löw Immánuel emlékezete. *Tiszatáj*, 2. évf. 7/8. szám, 1948. július/ augusztus 355–356.
1977 *Ünnepi kalendárium I-II*. Budapest, Szent István Társulat.
1981 Löw Immánuel emlékezete. In: *A hagyomány szolgálatában. Össze- gyűjtött dolgozatok*. Budapest, Magvető, 215–217.

BÁLINT B. András

- 1982 A Vigilia beszélgetése Scheiber Sándorral. *Vigilia* 47 (1982) 11. szám november 823–827.

BARNA Gábor – JUHÁSZ Antal – PUSZTAI Bertalan

- 2004 *A néprajz szegedi műhelye*. Szeged, 2004.

CSAPODY Miklós

- 2004a „A világban helytállani...” Bálint Sándor élete és politikai működése 1904–1980 Budapest, Korona Kiadó.
2004b Bálint Sándor emlékezete (1981). In: „Nehéz útra keltem...” Beszélge- tések Bálint Sándorral. Szeged, Bába Kiadó, 141–157.

ERDÉLYI Zsuzsanna

- 2001 Bálint Sándor néprajztudósnak a szegedi nemzet szakrális nép- rajzát feltáró munkája és közkinccsé tétele Magyar Örökség. In: Farkas Márta szerk. *Magyar Örökség. Laudációk könyve 1995–1999*. Magyarországért Alapítvány, Budapest, 2001. 288–291.

HÍDVÉGI Máté

- 2001 Scheiber Sándor irodalom- és néprajztudományi munkássága Magyar Örökség. In: Farkas Márta szerk. *Magyar Örökség. Laudá- ciók könyve 1995–1999*. Magyarországért Alapítvány, Budapest, 2001. 216–219.

KAHLER Frigyes

- 2002 *III/III-as történelmi olvasókönyv 2*. Kairosz Kiadó, Budapest.

IFJ. LELE József

- 1996 *Az Úr készen találta őt. Bálint Sándor élete*. Kecskemét, Korda Kiadó.

LENGYEL András

- 1999 Scheiber Sándor és Szeged. *Szeged* 1999. 1. szám 26–29.

Löw Immánuel

- 2013 *Zsidó folklór tanulmányok*. Szegedi Vallási Néprajzi Könyvtár 33. Néprajzi és Kulturális Antropológiai Tanszék, Szeged.

PÉTER László

- 1999 Piarista seregszámla. In: *Szegedi seregszámla*. Szeged, Bába és Társai Kft. A Tisza hangja No. 18. 37–57.
2002a Kálmány Lajos és Löw Immánuel barátsága. In: *Szegedi számadás. Válogatott írások*. Szeged, Bába Kiadó, 85–103.

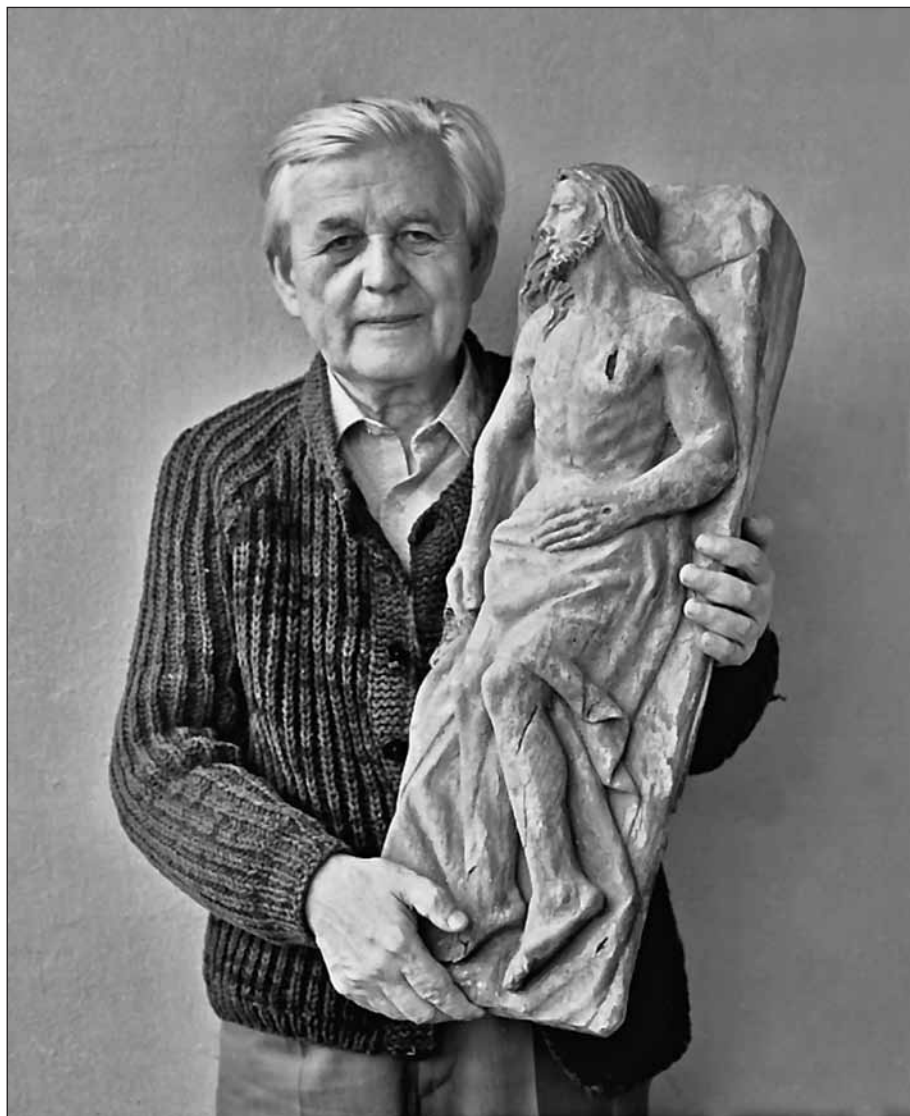
- 2002b Szatymaz az irodalomban. Mikszáth Kálmán. In: *Szegedi számadás. Válogatott írások*. Szeged, Bába Kiadó, 31–71.
- 2006 Scheiber Sándor. In: Péter László: *A Város cselédje. Újabb tanulmányok*. Szeged, Bába Kiadó, 245–252.
- PÉTER László (szerk.)
- 2004 *A célszemély: Bálint Sándor. Ügynökjelentések, pöriratok 1962–1965*. [A belső címdalton 1957–1965 olvasható!]. Belvedere, Szeged.
- RÓNAI Béla
- 2001 *Bálint Sándorra emlékezem*. Pécs, Kulcs a Muzsikához Kiadó.
- SCHEIBER Sándor
- 1977a Löw Immanuel és a zsidó néprajz. In: Scheiber Sándor: *Folklór és tárgytörténet I*. Budapest, 1977. 397–436.
- 1977b Mikszáth Kálmán és a keleti folklór. In: Scheiber Sándor: *Folklór és tárgytörténet II*. Budapest, 1977. 197–267.
- 1980 Bálint Sándor emlékezete. *Forrás*, 1986. 6. 60.
- 1994 *Scheiber Sándor könyve. Válogatott beszédek*. Múlt és Jövő Könyvek. New York – Budapest – Jeruzsálem.
- 1994a Emlékbeszéd Dr. Schindler József szegedi főrabbi sírkőavatásán, 1963. május 5-én. In: *Scheiber Sándor könyve. Válogatott beszédek*. Múlt és Jövő Könyvek. New York – Budapest – Jeruzsálem, 102–105.
- 1994b Beszéd Schőner Alfréd beiktatásán Szegedem, 1974. május 19-én. In: *Scheiber Sándor könyve. Válogatott beszédek*. Múlt és Jövő Könyvek. New York – Budapest – Jeruzsálem, 211–213.
- TERJÉK László
- 1942 Szegedi ponyva. *Délvidéki Szemle*, 79–89.
- VOIGT Vilmos
- 1988 Scheiber Sándor (1913–1985). *Ethnographia* XCIX. 1. szám 128–130.

BARNA, GÁBOR

DATA TO THE HISTORY OF A FRIENDSHIP
Letters of Sándor Bálint and Sándor Scheiber written
to each other 1948–1978

Thirty-three letters have remained from the Roman Catholic ethnographer, Sándor Bálint which were written to the Jewish Rabbi and literature historian Sándor Scheiber. From Sándor Scheiber twelve letters can be found in the heritage of Sándor Bálint. In the longer or shorter letters they gave professional advice, data to each other, or asked help in different themes, sometimes in personal ones. They mutually reviewed the works of each other.

The close contact of the two scientists began in 1947, when Sándor Scheiber habilitated with Sándor Bálint at the Szeged University and lasted until death. Their correspondence is a true mirror of a friendship based on the trust in God and faithfulness to Hungarian language and culture, the Hungarian nation.

Bálint Sándor

Scheiber Sándor